

Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler

• Dr. Ünal ŞENTÜRK*

Özet

İletişim ve etkileşimin arttığı, değişim ve dönüşümün hızlandığı, bilimsel bilgi ve teknoloji alanında olağanüstü gelişmelerin ortaya çıktığı bir yüzyıl yaşanmaktadır. Ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda büyük bir etki yaratan bu oluşumlar, sosyal hayatı ve insan ilişkilerini derinden etkilemektedir. İnsan ilişkilerini ve sosyal yaşamını düzenleyen bir kurum ve çevre olan aile de bu durumdan etkilenmektedir.

Değişen insan ilişkileri, tutum ve davranışlar, artan boşanma oranları, tek ebeveynli aileler, nikâhsız birlikler, eşcinsel evlilikler ya da evlilik, çocuk sahibi olmaya karşı koyma şeklinde kendini göstermektedir. Bunlar ise, üyelerinin ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılıksız olarak giderme; neslin devamını sağlama, çocuğu sosyalleşme süreciyle sosyal hayata hazırlama, kültür naklini gerçekleştirme ve ebeveynlerin biyolojik ihtiyaçlarını toplumun kabul ettiği şekilde sağlama gibi fonksiyonları olan aileyi olumsuz etkilemektedir. Fonksiyonlarını yerine getirmekte zorlanan aile riske girmektedir.

Bu çalışma, üzerine aldığı görev ve sorumlulukları yerine getirmekte zorlanan aileyi riske sokan/sokacak olan oluşumları neden sonuç ilişkisi bağlamında verme amacı çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Aile, fonksiyon, risk, boşanma.

Abstract

Current Risks to the Family Institution

We are living in a century in which communication and interaction increase rapidly and there are extraordinary technological and informational changes. These formations which have many economical, social, political and cultural influences affect our social lives and humanitarian interactions deeply. The family institution which is regulating human relations and social life is also affected by these changes.

These changing human relations reveal themselves as increased divorce rates, single-parent families, relations out of marriages, homosexual marriages, preventing having and raising children etc. These result in meeting the economical, social, cultural and psychological needs of the individuals unreturned and affects negatively the family institution which has the function of continuing future generations, preparing the children to the social life through socialization process by means of socially accepted ways. A family institution not able to carry out its functions pose a risk.

This study aims to investigate in a cause-effect manner the risks or possible-risks which will put the family into a troubled position so that it will have difficulty in carrying out its tasks and responsibilities.

Key Words: Family, function, risk, divorce.

(*) İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

GİRİŞ

Yerine getirdiği fonksiyonların önemi nedeniyle toplumsal yapının merkezi unsurları arasında değerlendirilen aile, bugün geçmişte eşine çok az rastlanılır risklerle karşı karşıyadır. Boşanmaların, tek ebeveynli ailelerin, nikâhsız birlikteliklerin, eşcinsel evliliklerin, evlilik dışı doğan çocukların sayısının artması; evlilik ve çocuk sahibi olmanın reddedilmesi veya mümkün olduğunca geciktirilmesi, toplumsal sistemin önemli bir ögesi olan aileyi fonksiyonlarını yerine getirme noktasında sıkıntıya sokmaktadır. Castells'in "ataerkil ailenin krizi" olarak nitelendiği bu durumlar (Castells, 2006: 41), sonuçları bakımından doğrudan aileyi, dolaylı yoldan ise toplumu etkilemektedir. Daha önce toplumsal düzeni sarsacağı düşüncesinden hareketle "anormal", "sapma" veya "patolojik" durumlar olarak nitelendirilen bu eğilimler, fonksiyonlarını yerine getirme açısından zorlanan aileyi kurum olarak riske sokmaktadır.

Modernleşme, sanayileşme ve kentleşme süreçlerin ortaya çıkardığı oluşumlar, başta insan ilişkileri ve kurumlar üzerinde olmak üzere toplumu derinden etkilemiştir. Aile ve evlilik olguları da bu etkilenmeden kendi payına düşeni almışlardır. Yaşanan değişimlere bağlı olarak daha önce, mutlu, ahenkli ve dengeli yaşamın merkezi olarak değerlendirilen aile, bu görünümünden uzaklaşmaktadır. "Ben" duygusunun "biz" duygusunun önüne geçirilmesi ve artan bireyselleşmeyle birlikte, toplumun birey ve aile yaşamı üzerindeki etkisi azalmaya yüz tutmuştur. Eş seçimi, evlenme şekli ve yaşından oturulacak mekâna kadar bir çok konuda toplumun, aile kuracak kişilere belirli kurallar önerme ve uygulamaya koyma gücü, ortadan kalkmıştır/kalkmaktadır (Sayın, 1987a: 78). Daha önce her yetişkinin evleneceği ve çocuk sahibi olacağı umulur ve evlenmeyen anormal olarak görülürken; günümüzde evlenmek, aile kurmak ve çocuk sahibi olmak önemli bir toplumsal değer ol-

maktan çıkmakta ve evlenmemek, bekâr kalmak ve nikâhsız aşk birlikteliği yaşamak sapma davranışı değil de alternatif yaşam tarzı olarak nitelendirilmektedir. Daha önce ölene kadar sürdürülmesi için söz verilen evlilikler, çok sıradan bir problemle yıkılmaktadır (Jones, et al, 1995: 1-3). 1900'lere kadar, neşeli ve özverili olmak, çocuk doğurmak ve bakmak, eşine iyi hizmet etmek kadının uyması gereken toplumsal kurallarken veya kadının dünyası bunlarla sınırlandırılmışken ve kadın için en kötüsü evlenmemek ya da boşanarak dul kalmak, bugün birçok kadın sırf evlenmiş olmak için evlenmekle bekâr kalmak arasında bir tercihe zorlanırken evlenmeyi düşünmemektedir (Satir, 2001: 388). Gebelik, dünyanın her tarafındaki kadınların eğitsel, ekonomik ve toplumsal kazanımlarının önündeki en büyük engel olarak gösterilmektedir. Erken evlilik ve annelik olgusu, eğitim ve iş bulma fırsatlarının elden kaçırılmasına neden olmaktadır (Arat, 1996: 21). Kadınlar üzerinde etkileri artan radikal feministler, evliliğin kadınları baskı altına aldığından ve cinsel köleliğe zorladığından dolayı evliliğe karşı çıkmaktadırlar (Demir, 1997: 68). Bu bağlamda, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda ortaya çıkan değişim ve dönüşümler dizisi, toplumsal yapıyı derinden etkilemektedir. Sosyal hayatın genelinde kendine etki alanı yaratan değişim ve dönüşüm olgusu, bir kurum, sosyal çevre ve grup olarak değerlendirilen ailede de bir takım yapı, özellik ve işleyiş farklılıklarını şekillendirmiş /şekillendirmektedir.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

En genel anlamda anne, baba ve çocuklardan oluşan bir birim olarak tanımlanan aile, toplumsal hayat açısından önemli fonksiyonlar yerine getirmektedir. En ilkel topluluklardan günümüz modern toplumlarına kadar sosyalleşme, eğitim, kültür nakli ve üreme gibi insan ve toplum hayatı için gerekli süreçler, en iyi bir şekilde aile ortamında gerçekleşmektedir. Ancak yakın tarihlerde dünya

genelinde boşanmaların, tek ebeveynli ailelerin, nikahsız birlikteliklerin, eş cinsel evliliklerin ve evlilik dışı doğan çocuk sayısının artması; aile, evlilik ve ebeveynlik olgularına karşı duruşların çoğalmasa bir toplumsal yapı unsuru olan aile kurumunu riske sokmaktadır. Bu anomik durumlara bağlı olarak ailenin çökeceği, ortadan kalkacağı veya çözüleceğine yönelik tartışmalar ortaya çıkarak konunun gündeme gelmesini ve araştırılmasını sağlamaktadır.

Konunun teorik açıdan değerlendirildiği çalışma, ailenin yerine getirdiği fonksiyonları belirterek, bu fonksiyonları olumsuz etkileyerek kurumu ve toplumu tehdit eden günümüz gelişmelerini tartışmak amacını taşımaktadır. Bir başka ifadeyle çalışma modernleşen, sanayileşen, kentleşen ve küreselleşen toplumların nasıl bir aile modelini yarattığını ve bu modelin toplumsal hayatı ne şekilde tehdit ettiğini açıklamayı amaçlamaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırma, yapısal fonksiyonel modeli temel almaktadır. Yapısal fonksiyonel modele göre, her biri ayrı fonksiyonları olan kurumlardan oluşmuş dinamik bir sistem olan toplum, bir yapı özelliği taşımaktadır. Fonksiyonel ilişkinin dizayn ettiği yapı, parçalardan oluşmuş bir bütündür. Saint Simon'a göre, bütünü oluşturan parçaların bütünlü fonksiyonel bir uyum halinde var olması; parçaların varlık sebebi olan fonksiyonlarını gerçekleştirmeleri, parçalar arasındaki karşılıklı ilişkiyi düzene sokarak, bütün olan toplumun sağlıklı yaşamasını mümkün hâle getirir. Parçaların fonksiyonlarında meydana gelen bir bozulma veya aksama, bütünsel işleyişi tehdit eder (Swingewood, 1998:56). Parsons ve Merton ise, toplumun bir sosyal sistem özelliği taşıdığını savunurlar. Onlara göre her sosyal sistem, ikinci derecede sistemlerden meydana gelmektedir. Her tâli sistem, bütünlük içinde, bütünün devam ve muhafazasına yarayan fonksiyon ifa etmektedir (Eröz, 1982:56). Bu modele göre, toplumu oluşturan

kurum, örgüt, birim ve bunlar arasındaki sürekli etkileşim ağı, bireylerin ve grupların toplum içindeki konumunu belirler, onları belirli davranış şekillerine sevk eder; beklentilerini, tutum ve davranışlarını yönlendiren değer yargılarını, norm ve düşünce sistemlerini etkiler (Çelebi, 1991:296). Yapısal fonksiyonel model dikkate alındığında, aile kurum olarak belirli fonksiyonları bulunan bir toplumsal yapı unsurudur. Bundan dolayı hem diğer yapı unsurlarıyla sürekli bir etkileşim içinde olma, hem de fonksiyonlarını yerine getirme sorumluluğu gibi özellikleri bulunmaktadır. Sürekli etkileşim özelliğinden dolayı toplumsal yapıyı oluşturan kurumların her birindeki değişimden etkilenen aile, diğerlerini de doğrudan etkileyebilmektedir.

3. AİLENİN TANIMI VE FONKSİYONLARI

Farklı iki cinsiyetteki insanın, tek başına yetersizlik duygusunu aşmak için oluşturduğu tarihin en eski kurumu (Budak, 1990: 195) olarak kabul edilen aile, çocuk açısından, sosyal yaşama katılmak için hazırlıkların yapıldığı ve deneyimlerin kazanıldığı bir ortam; yetişkinler açısından ise mutluluğun hâkim olduğu, şiddetli gerilim ve sıkıntılar karşısında dayanışmanın en iyi şekilde elde edildiği bir sığınma yeri anlamlarını ifade etmektedir (Karataş, 2001: 90). Toplum tarafından onaylanan bir birlikteliğin yaşandığı aile, ortak ikâmetgah, ekonomik işbölümü ve üreme süreciyle karakterize edilmektedir (Saran, 1993: 301). Murdock, aileyi her iki cinsiyetin yeniden ürettiği, ekonomik dayanışmanın, çocuk yetiştirmenin en iyi şekilde sağlandığı ve eşler arasındaki cinsel beraberliğin toplum tarafından onaylandığı bir grup olarak tanımlamaktadır (Jones, et al., 1995: 3).

Anne, baba, çocuklar ve tarafların kan akrabalığından meydana gelmiş, ekonomik ve sosyal bir kurum olan aile, yerine getirdiği fonksiyonlar açısından toplumsal yaşamın merkezindedir (Gökçe, 1996: 155). Aile, üyelerinin kendilerine ait görev ve sorumlulukları yerine getirmeleriyle daha geniş

toplumsal çevreyle olan bağlantıları çok yönlü ve içerikli olarak düzenlemektedir (Giddens, 2000b: 153). Ailenin yerine getirdiği ekonomik, sosyal, kültürel, eğitsel ve psikolojik fonksiyonlar, onu toplum ve toplumsal yapının vazgeçilmezi yapmaktadır.

Dünyaya gelen çocuk, içinde yaşayacağı toplum ve kültüre ait bilgileri ilk ve en somut şekliyle aile içinde almakta; sosyal çevre ve diğer insanlarla temasın başlangıcını burada gerçekleştirmektedir (Gökçe, 1996: 155). İlk aşamada belirli saatlerde yeme ve yatmayı aile içinde öğrenen çocuk, daha sonra hareketlerinde başkalarını dikkate alma; gelenek ve göreneklere göre yaşamayı kavrayarak sosyal yaşama hazırlanmaktadır (Durkheim, 1994: 41). Günlük hayata ilişkin bilgilerin çocuğa aktarılması da bu noktada oldukça önemlidir. En basit bir eşyanın tamiratından, hasta ve yaşlının bakımına, temizlik alışkanlığından sağlık konusundaki önemli bilgilere kadar sayılamayacak birçok şeyi, insanlar aile içindeki aldıkları eğitime borçludurlar. Öğrenilerek uygulamaya konulan günlük yaşamdaki birçok pratik bilgi, aile içinde verilen eğitim yoluyla benimsenmektedir (Gubrium and Honstein, 1990: 24-29). Bunu eğitim süreciyle gerçekleştiren aile, çocuğun ileride rahat ve mutlu yaşaması için büyük uğraş vermektedir.

Çocuğu sosyal çevreye alıştırmak, ona ana dilini öğretmek ve mevcut kültürü benimsetmek gibi fonksiyon üstlenen aile, üyelerini değişmelere ve beklenmedik durumlara karşı uyum sağlamak konusunda başarılı olmaktadır (Eröz, 1982: 68). Ekonomi, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda faaliyet gösteren insan, bu alanda uygulamaya koyduğu ve başarılı olduğu her türlü tutum ve davranışı, içine doğduğu ailede erken yaşta, kolay, çabuk ve doğrudan öğrenmektedir. Bunlar, kişiye hazır olarak aile büyükleri tarafından sunulmaktadır (Gubrium and Honstein, 1990: 13). Bu bağlamda, hangi koşulda olursa olsun eğitim, her ailenin fonksiyon gördüğü en etkin alan olmaktadır.

İnsan, toplum içinde yaşamanın doğal bir sonucu olarak, gündelik yaşantısının çeşitli evrelerinde birbirinden farklı roller üstlenir ve o rollere göre hareket eder. Bu roller, toplum tarafından anne, baba ve çocuklar olarak herkese verilmektedir. Böyle olmakla birlikte bu rollerin anlaşılması, benimse-nip uygulanarak toplumun kabul ettiği davranış kalıplarına dönüştürülmesi en iyi ve anlamlı şekliyle aile ortamında gerçekleşebilmektedir. Bu yüzden aile, kadın ve erkeğin çocukluktan başlayarak toplumsal rolleri kazanmaları gibi kritik bir görevi üstlenmiş olmaktadır (Sezal, 2002: 172). Dolayısıyla gündelik hayatta kullandığımız ve toplu halde yaşamanın gereği olarak kazandığımız sosyal rollerin benimsendiği ilk ortam ailedir.

Aile, içine doğan çocuk yanında onu kuran ve yürüten eşler açısından da çok önemli fonksiyonlar yerine getirmektedir. Anne-baba; karı-koca olma ve bunlara bağlı olarak beliren sorumluluk duygusu, eşlerin yaşama sevincini artırmaktadır. Bir bütünü parçası olma durumunu ortaya çıkaran aile üyeliği, kişiyi mutlu kılmaktadır. Daha düzenli ve istikrarlı bir yaşamı vaat etmesiyle aile, eşlere psikolojik ve sosyal destek sağlamaktadır. Bu destek sayesinde en temel yaradılış ve varlık özelliği, birlikte olmak ve birbirini tamamlamak olan insan, büyük bir mutluluk elde eder. Beraberlik arzusu, kadın ve erkek için, hayatın en anlamlı ve doyumlu tarafını oluşturur. Toplumsal gerçeklik karşısında bu arzuların karşılanabildiği, en meşru zemin ise ailedir. Nitekim toplumlar en eski çağlardan beri, varlıklarını sürdürebilmenin en sağlam yolunu bu meşrulukta bulmuşlardır (Sezal, 2002:175). Bu bağlamda, aile kurmak ve onu ayakta tutmak kişiye eksikliklerini giderme ve çeşitli ihtiyaçlarını karşılama fırsatı sunmaktadır. Farklı fizik, ruh ve yapıya sahip olan kadın ve erkek, aile birlikteliğinde eksikliklerini gidermekte ve yaşamlarını belirli bir düzene kavuşturmaktadır (Aktaş, 2000:55). Böylece, daha nitelikli bir yaşam elde etmektedirler.

İnsanların, en önemli gereksinimlerinden biri, kendini aşma ve çevresine ispat etmesidir. İnsanın kendisinin farkında olması, tek başına biri olmakla yetinmesi gibi gerekçelerden doğar. Bir şeyleri yapma veya ortaya çıkarma eyleminin sağlayacağı doygunluğa erişmenin bir çok yolu vardır. Bunların en doğal ve başarılması en kolay olanı, anne-baba olmak ve dünyaya getirdiği varlığa karşı ilgi ve sevgi beslemektir. Anne ve baba çocuğunda kendilerini aşmaktadır. Çocuğa duyulan sevgi ve ilgi, yaşama anlam ve değer kazandırmaktadır (Özabacı, 2004:45). Çocuk sahibi olmak, insan egoizmini engelleyen sayısız şeylerden biridir. Bu nedenle, çocuk sahibi olmak ve aile kurmak, kişiye sorumluluk ve paylaşma duygularını aşılıyarak, onu hem bencillikten korumakta, hem de toplum ve insanlar arasında anlamlı bir ilişki kurmasına yardımcı olmaktadır (Ersanlı, 1997:7,18). Bu bağlamda, yakın sevgisi ve anlayış duygusunun en iyi karşılandığı mekân olan aile (Kasapoğlu, 1990:51), insanı bireycilikten kurtarıp sosyalleştirdiği gibi, onu aynı zamanda yalnızlıktan ve ruhi boşluktan uzaklaştırmaktadır. Aile, kişiye, toplumun bir üyesi olduğu duygu ve düşüncesini vererek sorumluluk yüklemektedir. Onu düzenli bir hayat kurmaya, kanun ve nizamla uymaya ve herkesle iyi ilişkiler geliştirmeye yöneltilmektedir (Peker, 1990:361). Toplum beklentilerine uygun düzenli bir yaşantı kuran ve çevresindeki insanlarla iyi ilişkiler oluşturan kişi, doğal olarak daha mutlu olmakta ve daha tatmin edici bir hayat sürdürmektedir.

Birçok toplumda bekâr erkeklerin sağlığının evli erkeklere nazaran daha kötü, ömürlerinin daha kısa, intihar etme ve depresyona düşme oranlarının daha yüksek çıkması (Castells, 2006: 371), ailenin onu kuran ve ayakta tutanlar açısından yerine getirdiği psiko-sosyal fonksiyon ile açıklanabilir. İstatistikler, akıl hastalarının bekârlarda, evlilerden daha sıklıkla görüldüğünü doğrulamaktadır. Bunun sebebi, evlilikle kısmen daha düzenli ve kararlı bir hayat yaşamanın mümkün olmasıdır.

Evliliğin, insanın en önemli kişiler arası bir davranış olduğunu akıldan çıkarmamak gerekmektedir. Kişi, evlilikle sadece cinsi doyum ve rahatlık elde etmemekte; bunun yanında birçok güvenlik tedbirlerine kavuşmaktadır. Bu gereklerin yokluğu veya eksikliği, özellikle kadında pek çok ruhsal şikayetlerin çıkışını hazırlamaktadır. Kişinin, arzu edildiğini ve ona ihtiyaç duyulduğunu bilmesi, ona psikolojik doyum ve güven duygusu vermektedir (Ziyalar, 1999:105). Yine istatistikler, evli ve çocuk sahibi olan kişilerde intihar vakalarının nispeten az rastlanıldığını göstermektedir. Eşinin ölümü sonrası sağ kalan eşte, iki yıl içinde intihar riski yüksek olmaktadır. Ailenin büyüklüğünün artması, intihar konusunda, genellikle kişiler üzerinde koruyucu bir etkiye yol açmaktadır. Bunlara bağlı olarak denilebilir ki, evlilik, aile ve çocuk sahibi olmak, kişiyi bir takım olumsuz davranışlara karşı korumaktadır (İbrahimoğlu, 2004:126).

Ailenin, eşler için yerine getirdiği bir fonksiyon da insanın biyolojik veya fizyolojik yönüyle yakından ilgilidir. Bilindiği üzere cinsellik, yetişkin insanların en temel ihtiyaçları arasındadır. Bu ihtiyacı insanoğlu, tarihten günümüze aile ve evlilik kurumu aracılığıyla gidermektedir. İnsanın cinsellik ihtiyacını en iyi, sağlıklı ve güvenli gidermesini mümkün kılan aile, diğer taraftan da toplumun devamını garanti etmektedir. Neslin çoğalmasının aile kurumu tarafından yürütülmesi sosyal yapı unsurlarından güvenlik, hukuk, sağlık, ahlâk, din ve eğitim gibi kurumların işleyişini kolaylaştırmakta ve düzenlemektedir.

4. AİLEYE “KARŞI” MEYDANA GELEN OLUŞUMLAR

Başta aile olmak üzere, toplumu derinden etkileyen oluşumları ve sonuçlarını vermeden önce bunları ortaya çıkaran koşullar hakkında bilgi verilmesi, konunun daha iyi kavranmasını sağlayacaktır. Daha önce gözlemlenmeyen ancak günümüzde artan bir eğilim gösteren oluşumların var-

lığı, zaman ve mekân değişkenlerinden meydana gelen koşulların tartışılması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır.

Nitekim, toplumsal bir varlık olan insan, rastgele hareket etmez. İnsanın tutum ve davranışlarının büyük bir bölümü toplumsal bir nitelik taşır. Bu gerçekten hareketle, tutum ve davranışları değerlendirilen insanın yaşadığı zaman ve mekân kesişimine; başka bir ifadeyle yaşadığı dönemin ve toplumsal aşamanın özelliklerine dikkat etmek gerekmektedir (Sayın, 1987b: 11-12). Çünkü insan davranışlarının gerisinde, toplumsal şartlar (Furedi, 2001: 220) veya içinde yaşanılan toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel formasyonları yatmaktadır (Teber, 2003: 30). Durkheim bu durumu, “olgular, bireyin dışında bulunan ve sahip oldukları zorlayıcı güç sayesinde kendilerini bireye empoze eden davranış, düşünüş ve duyuş tarzlarından ibarettir” (Durkheim, 1994: 38) şeklinde formüle etmektedir. Dolayısıyla, insanların tutum ve davranışlarının şekli, içeriği ve yönü içinde yaşadığı ve etkileşim içerisinde olduğu toplumun şartları tarafından belirlenmektedir.

Bu gerçekten hareketle, sonuçları açısından aileyi ve toplumu çıkmaza sokan ve “güncel riskler” olarak tartışılan durumların arkasında “kentlerin sanatı” olan modernizm (Harvey, 1999: 39), sosyal yapı değişikliği (Nirun, 1994: 53), tüm aykırılıkların, çelişkilerin, çatışmaların ve hiziplerin kanıksanıldığı kent yaşamı (Berman, 2000: 31), akrabalık ve karşılıklı dayanışmanın yerine getirdiği fonksiyonda meydana gelen gerileme (Tamara, 2000: 52), kişinin işgal ettiği meslek ve statüsünün insani ilişkilerde daha belirleyici olması (Kıray, 1999: 93) veya ilişkilerde mantığın artırılması, duygunun azaltılması ve esnekliğin daha anlamlı ve değerli görülmesi (Jones, et al., 1995: 70-72), duygusal ve romantik ilişkilerin “riskli ilişkiler” listesine alınması (Furedi, 2001: 17), gerçeğin simüle edilmesi (Baudrillard, 2003:16), bir başka ifadeyle gerçekte

hayali; doğruyla yanlışlı belirleyecek ayırımın bulanıklaşması (Ritzer, 2000: 147), mutlak evrensel ortadan kaldıran “her şey mubâhtır” felsefesinin geçerli olması (Bauman, 2001: 16), Dostoyevski’nin günümüzü en iyi açıklayan “tanrı yoksa her şey mümkündür” ifadesi (Fromm, 1995: 145), bilimin elde ettiği ilerlemenin geleneksel davranış biçimlerini modası geçmiş göstermesi veya geleneksel davranışların bağlı olduğu kavramlar ve değerler hakkında kuşkular yaratması (Lipson, 2003: 238), enformasyon ve küresel toplumun yükselmesine paralel olarak kadının çalışma hayatına katılımı yanı sıra kadın hareketleri (Castells, 2006: 252), her şeyi kendi bireysel çıkarı açısından değerlendiren, kendi benliğine tutkun (narsist), bencil, kural tanımayan ve cinsel arzularını dizginlemeyen ve hiçbir edimden dolayı kendini yargılamayan bir kişilik tipinin ortaya çıkarılması (Bozkurt, 2000: 176), yatmaktadır.

İnsanların evlilik, ebeveynlik, aile yaşamı ve cinselliğe ilişkin bakışlarının değişmesinde, geleneksel kadın ve erkek rollerinin farklılaşmasında, evlilikten beklentilerin çeşitlenmesinde (Kümbetoğlu, 1997:113-114, 120), ana hatları verilen modernleşme, kentleşme, sanayileşme ve küreselleşme süreçleri kuşkusuz belirleyicidir. Aileye yönelik güncel riskler olarak belirtilen aşağıdaki oluşumlar, modernleşmiş, sanayileşmiş, kentleşmiş ve küreselleşmiş günümüz toplumlarında daha çok gerçekleşmektedir. Farklı zaman, mekân ve şekillerde ortaya çıkan ve ilerleyen bu süreçler toplamı, toplumsal yaşamı şu veya bu şekilde değişim ve dönüşüme uğratmaktadır.

Bahsedilen değişim ve dönüşümün somut bir göstergesi olarak günümüz insanı, bireysel tercih ve beklentilerin öne alındığı, her şeyin akıl ve mantıkla ölçüldüğü, para olunca tüm sorunların ortadan kalkacağına dair düşüncelerin taraftar bulduğu; ilişkilerin duygusallıktan uzaklaştırılarak resmileştirildiği; “vakit nakittir” felsefesinin pratiğe geçirilerek

hayatın hızlandırıldığı, başarının rekabetle ölçüldüğü; dayanışma, paylaşma ve uzlaşmanın değil de yarışmanın esas alındığı; tahammülün, kanaat etmenin, sabretmenin arkaik ve kişisel gelişmenin önünde engel olarak görüldüğü; daha fazlaya sahip olmanın ve daha fazlasını tüketmenin insan olmanın bir ölçüsü sayıldığı; markaların ve imajların insanları yönlendirdiği; değişimin, değiştirmenin ve yenilenmenin yükselen değer olarak kabul edildiği; insanlardan uzaklaşarak yalnızlığın ve her türlü bağımlılıkların artırıldığı, akla gelebilecek her çeşit aymazlıkların kabul edilerek anormalliklerin sistemli olarak üretildiği, modernleşmiş kentlerde yaşamaktadır. Bunlar da doğal olarak geleneksel değer, öncelik ve kabullerle kurulmuş ve yüzyıllardır ayakta kalmış başta aile ve evlilik olmak üzere bir çok kurumda bir bozulma ve yeniliklere kendini adapte edememe durumlarını ortaya çıkararak toplumsal hayatı tehdit etmektedir. Dolayısıyla ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel içerikli değişim ve dönüşümler dizisi; oranı, şekli, kapsamı ve yönü toplumdan topluma, kültürden kültüre ve insandan insana değişen ancak aile ve evlilik bağlamında benzer olumsuz sonuçlar doğuran aşağıdaki güncel riskli durumları ortaya çıkarmaktadırlar.

4.1. BOŞANMA ORANINDAKİ HIZLI ARTIŞ

Karşılanmayan beklentiler, başarılı şekilde yürütülemeyen ilişkiler, artan tartışma ve çatışmalara bağlı olarak eşlerin evliliklerini sonlandırmaları olarak tanımlanan boşanmanın psikolojik, ekonomik, sosyal ve hukuki boyutları bulunmaktadır. Nedenleri, sonuçları ve etkileri toplumdan topluma, zamandan zamana ve kişiden kişiye değişiklik gösteren boşanma, aile ve evlilik kadar eski olmasına rağmen, günümüzde artan bir eğilim göstermesi onun güncel sosyal problemler içerisinde değerlendirilmesine neden olmaktadır. Daha önceki toplumsal aşamalarda sapma, ayıp, günah ve bir anlamda suç olarak değerlendirilmesine bağlı olarak az gözlemlenen boşanma, günümüzde bir çok

toplumdaki evli eşlerin çok sık yaşadıkları bir olgu olarak belirmektedir.

Bu konudaki sayısal veriler, boşanmanın çoğu toplumda arttığını ortaya koymaktadır: Boşanma oranları (binde) A.B.D.'de 4.95, Rusya'da 3.36, Danimarka'da 2.81, Avusturya'da 2.52, Kanada'da 2.46, Finlandiya'da 1.85, Tunus'ta 0.82, Singapur'da 0.8, Çin'de 0.79, Yunanistan'da 0.76, Türkiye'de 0.37, Meksika'da 0.33, İtalya'da 0.27 şeklindedir (www.nationmaster.com/grap/30.11.2004). Ülkeler arasında boşanma en hızlı ve fazla olarak A.B.D.'de gerçekleştiği için bu ülkedeki oranların yıllara göre dağılımının verilmesi önem taşımaktadır. A.B.D.'de 1950 yılında %0 2.6 oranında boşanma görülürken bu oran, 1960'da %0 2.2, 1970'de %0 3.5, 1980'de %0 5.2, 1990'da %0 4.7, 1995'de %0 4.4 ve 2000'de %0 4.2 şeklinde seyretmiştir (www.divorcereform.org/rates14.10.2004).

Uzmanlar, boşanmanın mevcut seyrine bakarak, "bu yıl evlenen her iki çiftten birinin on yıl içinde boşanacağını, her on bir yetişkinden birinin boşanmayı yaşayacağını, boşanmaların %60'ının 25-39 yaş aralığındakilerden oluştuğunu, on sekiz yaşın altındaki çocukların en az yarısının ebeveynlerinin boşanacağını, her yıl bir milyondan fazla çocuğun boşanmadan etkilendiğini, boşanan kadınların, boşanan erkeklerden daha fazla ikinci evliliklerini yaptıklarını; ancak ikinci yapılan evliliklerin öncekinden daha fazla risk taşıdığını, her altı çocuktan birinin üvey evlat olduğunu ve üç yaşının altındaki çocukların % 29'unun her iki ebeveynle birlikte yaşadığı" şeklinde bir çıkarım sunmakta veya "boşanma gerçekleri"ni ileri sürmektedirler (İbrahimoglu, 2004: 38).

Henslin, dünyada artan boşanmaları birbirine uymayan cinsiyet rolleri, cinsiyet dünyalarının ayrılığı, farklı yaşam beklentileri, evlilik yaşantısının rutinleşmesi, aile ve evlilik fonksiyonlarındaki değişim, aile içi iletişimin azalması, boşanan insanlara kurumsal ve sosyal desteğin artması, değişen

kocalık ve kadınlık rolleri, şehirleşmenin ve sanayileşmenin ortaya çıkardığı toplumsal değişim (Henslin, 1992b: 389) gibi sebeplere bağlamaktadır. Ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin yanı sıra, boşanmayı günümüzde artıran bir durum da hukukta yaşanan değişimdir. Daha önce uzun sürmesi ve bazı şartların yerine getirilmesiyle boşanmayı zorlaştıran uygulamanın terk edilmesi bu noktada oldukça belirleyicidir. “Karşıtlar Sistemi” denilen uygulamada, boşanmaya izin verilebilmesi için boşanmak isteğinde olan eşin, diğerini zinâ, şiddet uygulama, terk etme gibi durumlarla suçlaması ve bunları ispat etmesi gerekirdi. Ancak 1960’lardan sonra bu sistem, pek çok Batılı ülkelerde terk edilmiş ve boşanmaları kolaylaştıran “hata yokluğunu” dikkate alan boşanma yasası kabul edilmiştir. 1996 yılında ise bu “hata yokluğu” ilkesi kabul edilen yeni bir yasayla daha da sağlanmıştır (Giddens, 2000b: 156). Dolayısıyla, daha önce boşanmayı zorlaştıran caydırıcı hükümlerin yürürlükten kaldırılması, bu konuda bir kolaylık getirmekte ve işleyişin hızlandırılmasını sağlayarak daha çabuk sonuç elde edilmesini sağlamaktadır. Hukuk bu yönüyle artan boşanmaya etki etmektedir.

Boşanma yoluyla ailenin parçalanması, bakım ve ilgiye en çok ve en uzun ihtiyacı olan çocuğu etkilemektedir. Erken yaşlarda anne ve babasının ayrılmasını yaşayan çocuğun geleceğine sorunlar damgasını vurmaktadır. Anne babası boşanmış çocuğun, aile yaşantısının alt üst olmasına ve ebeveynleriyle olan tüm yakın ilişkisinin bozulmasına bağlı olarak gelecekteki yaşantısı problemlidir. Boşanma sonucu ailesi parçalanmış çocuk ya da gencin yaşantısının geri kalan kısmında düşük benlik saygısı, suça yönelme, okul başarısında düşme, yoğun korku ve kaygı, evlilik ve çocuk sahibi olma konusunda olumsuz düşünme gibi durumlar söz konusu olmaktadır (İlgar, 2004: 235). Bu konudaki bir uygulamalı çalışma da benzer sonuçları ortaya çıkarmıştır. İki yüz

sekseni parçalanmış aile ve iki yüz sekseni tüm aileye sahip olmak üzere toplam beş yüz altmış çocuk üzerinde yapılan çalışmada, boşanma sonucu ailesi parçalanmış çocuğun, bir takım sosyal problemler yaşadığı ve yaşama ihtimali taşıdığı sonuçları elde edilmiştir. Araştırmada boşanma sonucu parçalanmış aile çocuklarının, ölüm nedeniyle parçalanmış aile çocuklarından ve tüm aileye sahip çocuklardan daha fazla eğitimde başarısız oldukları, düşük benlik saygısına sahip oldukları, ruh sağlığı problemleri yaşadıkları, içine kapanık bir kişilik geliştirdikleri, depresyonu deneydikleri, suç ve şiddet gösterme eğilimi taşıdıkları, intiharı denedikleri veya düşündükleri, “anomi ve yabancılaşma” yaşadıkları tespit edilmiştir (Şentürk, 2006: 137-318). Benzer bir şekilde Gülbenkyan Vakfı’nın “Çocuk ve Şiddet” raporunda ailenin parçalanması ve ebeveyn görev ve sorumluluklarının yeterince yerine getirilmemesi ile çocuğun saldırgan eğilimli olması arasındaki doğru ilişkiye dikkat çekilmektedir (Furedi, 2001: 127). Bu bakımdan, çocuğun gelecekteki yaşantısının niteliğiyle, doğup büyüdüğü aile yapısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Toplu halde yaşayan insanların belirli olaylar ve durumlar karşısında beklenen, ümit edilen davranışlar göstermesi, bir ana fikir etrafında toplanabilen beklenen davranışlar dizisi olarak tanımlanan normlar (Bilgiseven, 1986: 223), insanların kendi dünyalarını yapılandırmalarına ve onunla ilgili tahminlerde bulunmalarına yardımcı olmaktadır. Grubun varoluşunu, yaşamasını sağlayan, sosyal ilişkilere belirli bir nitelik kazandıran ve bu ilişkilerin sistemli bir hâle bürünmesine olanak tanıyan normlar, ailenin dahil olduğu sosyalleşme sürecinde önemli bir konuyu oluşturmaktadır. Ebeveyn çocuk ilişkisiyle işletilen sosyalleşme sürecinin aileye dönük kısmında, çocuğa normlar teorik ve pratik olarak aktarılmaktadır. Çocuk, ilerde daha karmaşıklaşacak olan sosyal kural ve uygulamaların en basitini aile içinde, anne babasından etkin bir şekilde öğrenmektedir. Boşanma veya ayrılma

yoluyla ailenin parçalanmasıyla çocuk, geleceğin sağlıklı yetişkini olmasını ona sağlayacak kültür kodları ve norm hakkında yeterli bilgilendirilemeyecek, bu süreç istenildiği şekilde yürütülemeyecek veya aniden sonlandırılacaktır. Bundan sonraki aşamada çocuk, giderek kendi deneyimlerine bağlı kalarak sosyalleşecek, toplumla tanışacak ve yüzleşecektir.

Her boşanmanın belirli bir oranda geçimsizlik, çatışma ve tartışma öyküsünün olması, çocuğun ya da gencin bu durumdan olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Anne babanın üzerine aldığı görev ve sorumlulukları yerine getirerek çocuğu sosyal yaşama hazırlama ve rehber olma durumu beklenirken; sonu boşanmaya varacak tartışma ve çatışmaya girmesi, çocuğun öğrenme sürecini olumsuz etkilemektedir. Tutum ve davranışlarıyla iyi örnek olması gereken ebeveynlerin bu durumları, çocuğun tartışma, çatışma ve hatta şiddet gibi uygun olmayan uygulamalarla çok daha erken evrede gözlemlenmelerine ve tanışmalarına neden olmaktadır.

Boşanma her iki eş ve çocuklar için yalnızlık, hastalık, stres, depresyon hatta ölüm riski taşımaktadır. Boşanan eşler ve anne babası boşanan çocuklar, ekonomik, psikolojik ve sosyal desteklerini kaybederek, kendilerini sonu belirsiz büyük bir boşluk içinde hissetmekte (Jones; et al, 1995:97) ve bunun sonucu olarak da her türlü olumsuz duygu ve düşünce içine girerek yaşamlarını tehdit edebilmektedirler. Her şeyden önce boşanan eşler mutlu bir evlilik sınavında başarısız olmuş olmanın psikolojisini yaşamaktadırlar. Hem erkek hem de kadın boşandıktan sonraki ekonomik, sosyal ve duygusal yaşamına zor uyum sağlamaktadır. Bu noktada kadın daha dezavantajlı konumdadır. Özellikle ekonomik açıdan büyük sorunla yüzleşen kadın, çevrenin olumsuz tutum ve davranışlarıyla da baş etmek durumunda kalmaktadır. Dolayısıyla, gerek eşler gerekse çocuklar açısından boşan-

ma, ailenin ekonomik birim olma, çocuğu eğitme ve kültür nakliyle hayata hazırlama, psikolojik ve sosyal destek ve doyum sağlama gibi fonksiyonlarını yerine getirmesini engelleyerek kurum olarak aileyi ve onun da içinde olduğu toplumu riske sokmaktadır.

4.2. TEK EBEVEYNLİ AİLELERDEKİ ARTIŞ

Bulgular, bir ebeveyn ve ona bağımlı çocuk/çocuklardan oluşan aile olarak tanımlanan tek ebeveynli ailelerin sayısının son 20 yılda yaklaşık iki katına çıktığına ve boşanma olgusunun toplumsal yaşamda daha sık görüldüğüne işaret etmektedir. Giderek büyüyen bu olgu, kendi içinde müdahale edilmesi gereken sorun alanlarını beraberinde getirmektedir. Ailenin parçalanması ve tek ebeveynli olarak varlığını korumaya çalışması sürecinde aile üyelerinin olumsuz etkilenmeleri kaçınılmaz olmaktadır (Acar, 2001b: 17-18). Tek ebeveynli aile ile boşanma oranları arasında doğru ilişki bulunmaktadır. Boşanma sayısının artması, boşanmanın toplum üyeleri tarafından normal olarak kabul edilmesi ile birlikte tek ebeveynli ailelerde de bir artış ortaya çıkmaktadır (Walczak ve Burns, 1999: 137). Bu bağlamda, artan boşanma ile tek ebeveynli aileler de artmaktadır.

İngiltere’de bir milyon üzerinde tek ebeveynli aile bulunmaktadır. Bakım gerektiren çocukların bulunduğu her beş aileden birisi bu şekildedir (Giddens, 2000b: 162). Castells’in bu konudaki verileri daha ayrıntılı bilgi vermektedir: Avustralya’da 1970’in başlarında tek ebeveynli hane sayısı % 9 iken bu oran 1980’lerin ortasında % 14.9’a; aynı tarihlerde bu oran Fransa’da % 9.5’den % 10.2’ye; Japonya’da % 3.6’dan % 4.1’e; Britanya’da % 8’den % 14.3’3 ve Amerika’da % 10’dan % 20’ye yükselmiştir (Castells, 2006: 268). Kanada’da çalışan aileler üzerinde yapılan araştırma sonucuna göre, çocuğuyla yaşayan tek ebeveynli ailelerin oranı 1986’da % 1 iken, bu oran 2005’de % 3’e yükselmiştir (www.statcan.ca/20.03.2008). Avustralya’da

tek kişilik aile 1996'da % 23 iken bu oran 2000'de % 24.6'ya, 2006'da % 26.5'e yükselmiştir. 15 yaşın altında olup da yalnız babasıyla yaşayan çocukların oranı 1996'da % 2 iken, bu oran 2000'de % 2.3'e, 2006'da ise % 2.7'ye; aynı şekilde 15 yaşında olup da yalnız annesiyle yaşayan çocukların oranı 1996'da % 16.3 iken, bu oran 2000'de % 18.6'ya, 2004'de ise % 20.3'e yükselmiştir. Bir başka sayısal veriyle Avustralya'da 15 yaşın altında olup da tek ebeveyniyle yaşayan çocukların oranı 1996'da % 16.3 iken, bu oran 2000'de % 18.2'ye 2006'da ise % 19'a yükselmiştir (www.abs.gov.au/25.03.2008). Tek ebeveynli ailelerdeki artışı gösteren en yeni veri, İngiltere'ye aittir. 2007 verilerine göre İngiltere'de yaşayan çocukların % 24'ü tek ebeveyni ile yaşamaktadır ki bu oran 1970'lerdekinin 3 katına karşılık gelmektedir (www.statistics.gov.uk/29.04.2008). Farklı ülkelerdeki sayısal veriler göstermektedir ki, yalnız anne ve çocukların veya yalnız baba ve çocukların bir arada yaşadığı ve literatürde tek ebeveynli aile olarak geçen aile şekli, artan bir eğilim içerisine girmiştir.

Tek ebeveynli bir ailenin çocuk ve yetişkin açısından geliştirici ve eğitici bir ortam yaratması mümkün gözükmemektedir. Tek bir ebeveynle yaşamak zorunda kalmak, çocuğun ya anne ya da baba modeli (Satır, 2001: 172) ve deneyiminden yoksun kalmanın yanında aile içinde farklı cinsiyetin yerine getirdiği psikososyal desteğin ortadan kalkmasına neden olmaktadır.

Bugün çoğu boşanmış aile, çocuğun mahkemeler tarafından genellikle anneye verildiği için anne odaklı olmaktadır (Stark, 1975: 388). Boşanma sonucu çocukların annelere verilmesi, ikinci dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan "olmayan baba" durumunu artırmaktadır. Günümüzde artan boşanmaya paralel olarak birçok aile ve çocuk "olmayan baba" durumuyla karşılaşmakta ve bunun sonuçlarını hayatlarında yaşamaktadırlar. "Olmayan baba" durumuyla, artan suç arasında

ilişki kurulmakta (Giddens, 2000b: 163-164) sağ söylem bu durumu, "babasızlık bu neslin nüfusla ilgili en zararlı eğilimini oluşturmaktadır" saptamasını yapmakta ve Stacey, babasızlıkla ergenlik dönemindeki kızların hamileliği, çocukların cinsel tacize maruz kalmaları arasında bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir (Giddens, 2000a: 104). Babanın boşanma ve ayrı yaşamaya bağlı olarak aileden uzaklaşması, çocuğun kendisinden güç alacak birinden yoksun bırakılmaktadır. Kendisini koruyan güçlü ve bilgili bir babaya sahip olduğunu bilmesi, çocuğa güven duygusu kazandırmaktadır. "Benim babam senin babanı döver" övünmesinin arkasında, çocuğun babasından elde ettiği güç ve güven duygusu bulunmaktadır. Bu düşüncelere sahip çocuk, kalabalık ve toplu yaşam içinde kendini daha rahat ve güvende hissederek hareket etmektedir. Babası olmayan çocuk ise, kendini daha güvensiz, mahzun ve ezik hissetmektedir (Saygılı ve Çankırılı, 2004: 84). Çocuğun kendini güvende hissetmesi, kendisi hakkındaki düşünceleri etkileyerek "benlik değerini" belirleyebilmektedir. Babanın varlığı ve ilgisiyle, kabullenildiği, sevildiği, korunduğunu hisseden ve güven duygusu kazanan çocuk, kendisi hakkında daha pozitif düşüncelere sahip olabilmektedir. Tersine de doğru olabilmektedir. Babası olmayan ve babası tarafından iyi yaklaşım alamayan çocuk, kendini dışlanmış ve yalnız hissetmekte ve kendisi hakkında daha negatif düşüncelere sahip olabilmektedir.

Ayrı yaşama, işten eve geç gelme gibi nedenlere dayalı olarak babadan uzak kalan özellikle erkek çocuk, cinsel kimlik konusundan başlayarak okuldaki başarıya kadar büyük sıkıntı yaşamaktadır. Babayı saygı duyulması, güvenilmesi gereken güçlü bir varlık olarak düşünen ve algılayan çocuk, ondan uzak kaldığında veya yoksun olduğunda yaşamında çok ihtiyaç hissedeceği bir desteğini yitirmektedir (Yörükoğlu, 1988: 163). Ölüm ve boşanma sonucu kalmayan baba çocuk ilişkisi, çocuğun yaşanılanlara karşı ilgisizlik ve pasiflik,

kişilik yapısı, ruh ve beden sağlığında bir bozulma şeklinde sonuç vermektedir (Yavuzer, 1999: 23). Ayrıca baba, geleneksel olarak güç ve otorite sembolü olarak değerlendirilmekte ve algılanmaktadır. Dolayısıyla babanın, boşanma ve benzeri nedenlerle evden uzaklaşması, çocuğun uygun olmayan davranışları üzerindeki denetim mekanizmasının ortadan kalmasıyla sonuçlanmaktadır. Davranışları üzerinde denetim yapacak otoritenin boşluğunu gören çocuk, daha rahat ve kontrolsüz davranabilmektedir.

Çocuğun babasından ayrı yaşaması kadar, annesinden ayrı yaşaması da bazı sakıncalar taşımaktadır. Çocuğun ilk sevdiği ve ilişkiye geçtiği varlık, annesidir. Anne sevgisi ile şekillenen vicdan, çocuğun toplumla bir bağ oluşturması ve kendinden başka insanların var olduğunu düşünerek davranmasını sağlamaktadır. Çocuk, annesiyle oluşturduğu sağlıklı ilişki temelinde davranışları sonucu ödüllendirileceğini veya cezalandırılacağını öğrenmektedir. Çocuğa en ağır gelecek ceza, kendisine gösterilen sevginin ondan geri çekilerek alınmasıdır. Sevgiden yoksun bırakılmanın etkisiyle çocukta, zamanla cezalandırılma korkusu oluşmakta ve böylelikle vicdan mekanizmasının yeni bir parçası gelişip ortaya çıkmaktadır. İster doğuştan verilmiş olsun, ister kalıtsal nitelik taşıyın, vicdanın çekirdeğinde gelişen içerik, her zaman kişisel çaba ürünüdür ve çevreden kaynaklanıp bağlanım yeteneği temelinde dayanmaktadır (Zullinger, 2000: 37, 64). Bir takım nedenlere bağlı olarak anneden ayrı kalmak veya anne ile olan ilişkiden yoksun olmak, çocuğun telafisi mümkün olmayan ruhsal problemler yaşamsına neden olmaktadır. Sevgi ve şefkat sembolü olan anneden uzaklaşmak, çocuğu derinden sarsmaktadır.

Çocuğun aile içinde, kendisinden önce oluşturulmuş toplu yaşamı kolaylaştıran hazır davranış modelleri, gelenek, görenek, kültür, norm ve değerler hakkında bilgi edinip, onlara hayatında bir

yer oluşturabilmesi, ona büyük rahatlık kazandırmaktadır. Ailesi tarafından gerçekleştirilen bu süreçle, kişi ait olduğu kültürde en az engellemeyle karşılaşmakta ve yaşadıklarında daha çok doyum elde edebilmektedir. Aile içinde sosyalleşme sürecini yeterli oranda geliştirme, çocuğa onaylanmış davranışlara ilişkin bilgi sağlayarak, sosyal hayata yönelik uyumu kolaylaştırmaktadır. Bu noktada, çocuğun sosyal duygusunun gelişip gelişmediği önemli olmaktadır. Sosyal hayat, çalışma ve aşk gibi temel üç soruna verilen çözüm yolu, kişinin sosyal duygusunu ortaya çıkarmaktadır. Sosyal duygusunun oluşmasında ise, aile temel fonksiyonu görmektedir. Aile içinde yaşanan ilişkilerin niteliği, bu açıdan oldukça belirleyici olmaktadır. Anne baba ve çocuk ilişkisi, çocuğun sosyal duygusunun kazanılmasında ve gelişmesinde temel unsur olmaktadır. Anne baba ve çocuk arasındaki iletişim bozukluğu, paylaşım eksikliği ve ebeveynlerin birbirlerine karşı kötü davranışı, sosyal duygusunun gelişimini kesintiye uğratmakta veya olumsuz etkilemektedir (Adler, 2002:105-110). Dolayısıyla, ebeveynlerinden biriyle yaşamak veya onlardan birinden yoksun kalmaya zorlanmak, çocuğu bu açıdan sıkıntıya sokarak gelecekteki yaşantısını problemlili yapmaktadır. Çocuk, bundan sonraki yaşantısında, içine düştüğü yalnızlık ve birtakım desteklerden yoksun kalmak durumundan kurtulmak, hayata daha iyi tutunabilmek, yaşadıklarına yoğunlaşabilmek ya da uyum sağlayabilmek için benzerlerinden daha fazla bir çaba sarf etmek zorunda kalacaktır. Bu durumun ise, onu belli bir süre sonra sıkıntıya sokma olasılığı bulunmaktadır.

4.3. EVLİLİĞE KARŞI ÇIKIŞ VE/VEYA EVLİLİĞİ ERTELEME

Son zamanlarda yalnız yaşamak, evlenmemek veya evliliği sürekli ertelemek gibi eğilimler görülmektedir. Evlilik yaşına gelmiş ve evlilik için gerekli şartları yerine getirmiş yetişkin kişiler, artan bir şekilde ya evlenmemekte ya da evliliği ellerinden geldiğince ertelemektedirler.

Evliliğin ertelenmesi durumu en net, evlenmemiş veya nikâh yapmamış kadın sayısında kendini göstermektedir. 1976 yılında Endonezyalı yetişkin kadınların % 20'si evlenmemişken bu oran 1987'de % 36'ya yükselmiş; 1975 yılında Pakistanlı yetişkin kadınların % 22'si evlenmemişken bu oran, 1991'de % 39'a; 1976 yılında Meksikalı yetişkin kadınların % 34'ü evlenmemişken bu oran, 1987'de % 42'ye; 1980 yılında Mısırlı yetişkin kadınların % 36'sı evlenmemişken bu oran, 1989'da % 40'a; 1978 yılında Kenyalı yetişkin kadınların % 21'i evlenmemişken bu oran, 1989'da % 32'ye; 1971 yılında Avusturyalı yetişkin kadınların % 45'i evlenmemişken bu oran, 1980'de % 57'ye ve 1970 yılında Amerikalı yetişkin kadınların % 36'sı evlenmemişken bu oran, 1980'de % 51'e yükselmiştir (Castells, 2006: 265). Dolayısıyla farklı coğrafyadaki toplumlarda evlenmeme durumu belli bir eğilim olarak hissedilmektedir.

Medeni durumu açıklayan istatistik verilerin içinde "tek haneli aile tipi" olarak ifade edilen ve bilinçli olarak partnersiz yani tek başına yaşamayı tercih eden 20 ile 35 yaş grubuna dahil edilen ve "single" olarak isimlendirilen kişilerin artan sayısı da durumu açıklamaktadır. Örneğin Almanya'da 1975 yılında bir milyon olan genç "single"lerin sayısı, 1993 yılında üç milyona ulaşırken günümüzde bu oran bayağı ilerlemiş durumdadır. Her iki cinsiyetten kişinin de tercih ettiği bu yaşam tarzı (Seyyar, 1999: 145), geleneksel aile ve evlilik olgusuna alternatif olarak ortaya çıkarılmaktadır. Ya boşandıktan sonra yalnız yaşamayı deneyen ya da evliliği düşünmeyen bu gençlerin sayısının arttığına ilişkin gözlemler bulunmaktadır. Bunu, anne baba ve çocukların birlikte yaşadığı aile oranlarındaki düşüşte görmek mümkündür. Örneğin, A.B.D'de anne baba ve çocukların birlikte yaşadığı aile oranı 1960'da % 89.4, iken bu oran 1970'de % 84.8'e, 1980'de % 78.8'e, 1996'da da % 71.9'a gerilemiştir. Buna karşılık 1960'da % 10.1 olan tek kişilik aile, 1970'de % 13.5'a, 1980'de % 17'ye ve

1996 da ise % 19'a yükselmiştir. Yine hiç evlenmeyerek tek yaşayanların oranı 1960'da % 0.5 iken bu oran 1970'de % 1.7'ye, 1980'de % 4.3'e ve 1996'da da % 9.1'e yükselmiştir (Garasky and Meyer, 1996:388). Anne baba ve çocuğun birlikte yaşadığı geleneksel aile modelinde bir azalma; buna karşılık tek başına yaşayan yetişkinlerin sayılarında bir artma meydana gelmektedir. Yalnız yaşayan yetişkinlerin sayılarının artması veya bu oranın belli bir noktada sabitlenmesi, evliliğe karşı tutum ve davranış hakkında bilgi vermektedir. Yetişkinlerin evlilik için gerekli şartları yerine getirmelerine karşın evlenmemeleri, bu konudaki duruşu işaret etmektedir.

Tüm koşulları yerine getirmelerine rağmen yetişkinlerin evliliğe sıcak bakmamalarının kendi içinde birtakım nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi, boşanmaların çoğu toplumda yaygınlaşması olabilir. Dünyadaki birçok toplumda boşanmanın artması, yetişkinlerin evlenme konusunda çekimser kalmalarına, karar vermekte zorlanmalarına bağlı olarak evliliği ertelemelerine neden olmaktadır (Kılıçaslan, 2004: 108). "Doğru insan"ı bulmaktaki kaygı, artmaktadır. Bunlar ise evlilik, eş ve aileden beklentileri artırmakta veya karmaşıklaştırarak evliliğe karşı çıkışı ya da evliliğin ertelenmesini ortaya çıkarmaktadır. Bu eğilimde olan kimseleri daha çok şehirli, eğitim ve gelir düzeyi yüksek ve mesleğinde yükselme isteğinde olan kişiler oluşturmaktadır. Arkadaş yaşantısını evliliğin önüne alan ve kariyer yapmak isteyen bu kişiler eş, aile ve çocuk sorumluluğu almak istememektedirler. Aile sorumluluğunun mesleki gelişmeye engel olacağını ve hayatın tadını çıkarmayı engelleyeceğini düşünmektedirler. Yakın zamanlara kadar bekâr bir yetişkinden kendisine uyan, onunla mutlu olabileceği ve uzun bir süre birlikte yaşayabileceği doğru insanı bulup evleneceği bekleniyordu. Ancak, bu konularda çok şey değişti. Gençler arasında bekâr yaşama, yalnız yaşama alışkanlığı artmaya başladı. Evlenme yaşına gelmiş yetişkin-

ler arasında eğitim, gelir, statü gibi birçok neden göstererek evlilik düşünülmemekte ya da geciktirilmektedir (Stein, 1992: 93-95). Bu açıdan bekâr olmak bağımsızlık, mesleğinde yükselmeyi sağlayacak olanaklardan yararlanmak ve daha fazla eğlenmek anlamları taşıdığından bilinçli tercih edilen (Kılıçaslan, 2004: 108) bir durum olmaktadır.

İçinde yaşanan süreç de bu noktada sonucu etkileyebilmektedir. Modernleşme ve sanayileşme süreciyle birlikte aile ve evlilikle ilgili bir dizi yeni durumlar ve anlayışlar ortaya çıkmıştır. “Evlenmeye uygun olgunluk yaşı” kavramı bunlardan birisidir (Ozankaya, 1986:270-271). Kadın ve erkeğin evlenme yaşı bakımından oldukça muğlak bir noktayı işaret eden bu durum, her şeyden önce evlilik yaşının yükselmesini ve evliliği ertelemeyi ortaya çıkarmaktadır.

Evlilik konusunda beklentilerin artması veya değişmesi kendini evlilik yaşının artmasında göstermektedir. Aslında evlilik yaşının yüksekliği, evliliği ertelemenin başka bir görünümünü oluşturmaktadır. Bu eğilimi en yakından ülkemizde gözlemlemek mümkün olmaktadır. Sanayileşme ve kentleşme süreci içine girmiş Türkiye’de de evlenme yaşı yükselmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı’nın yaptığı araştırmaya göre, evli olanların yaş dağılımı 25 ile 59 arasında yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla evlenme yaşı 20-25’in üzerine çıkmıştır (DPT, 1993:38-39). Aile Araştırma Kurumu’nun yürüttüğü bu konudaki son çalışma da evlilik yaşının Türkiye’de eskiye nazaran yükselerek 20li yaşların üzerine çıktığını doğrulamaktadır. Araştırma sonucuna göre evlilik yapan kadınların % 58.7’si ve evlilik yapan erkeklerin % 58.2’si ilk evliliklerini 18-24 yaş aralığında yapmışlardır. Yine erkeklerin % 28.2’si ve kadınların % 7.7’si ilk evliliğini 25-29 yaş aralığında; erkeklerin % 5.1’i ve kadınların % 1.3’ü ilk evliliğini 30-34 yaş aralığında yaptığını ifade etmiştir (www.aile.gov.tr.05.08.2007). Dolayısıyla, yaşanan sanayileşme ve kentleşme sürecine bağlı olarak

Türkiye’de evlenme yaşı yükselmiş veya evlilik bir süre ertelenmiştir.

Evliliğin ertelenmesi veya evlilik yaşının yükselmesi, bir yandan insanın üreme konusundaki verimliliğiyle bir sorun yaratırken; diğer yandan da doğacak çocuk ile ebeveyn arasında büyük yaş farkını ortaya çıkararak kuşak çatışmasını artırmaktadır. Erkek ve kadının üremedeki verimlilik yaşının 15- 49 arası olduğu bilinmektedir. Evliliğin ertelenmesine bağlı olarak yaşın yükselmesi, ailenin üreme yani neslin devamını sağlama fonksiyonunda bir sıkıntı yaratmaktadır. Bu, belki Türkiye gibi nüfusu kalabalık ülkeler için değil de, seyrek ve yaşlı nüfusa sahip ülkeler açısından bir sorun yaratabilmektedir. Ancak çocuk ile ebeveyn arasındaki yüksek yaş farkı, tüm ülke ve toplum için kuşak çatışması durumunu çıkarabilmektedir. Bundan önceki yüzyıl için olmasa bile günümüzde yaşanan değişimin yoğunluğu ve hızına bağlı olarak, çocuk ebeveyn yaş farkı bu anlamdaki sonucu oldukça etkilemektedir. Yaşanan hızlı ve yoğun değişim, çocuk ebeveyn yaş farkı ile birleşince anne babanın çocuğu etkileyemediği, onları yönlendiremediği veya kontrol edemediği bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Aynı şey çocuk için de geçerlidir. Artan yaş farkı ve değişim hızına bağlı olarak anne babanın söyledikleri, yaşadıkları, hedefledikleri ve idealleştirdikleri ile bir ilişki kuramayan, onları anlamlandıramayan bir çocuk profili çıkmaktadır. Bu ise, ailenin iyi iletişim ve etkileşim yaratma, çocuğa model oluşturma, çocuğu eğitme ve hayata hazırlama fonksiyonuna gölge düşürmektedir.

4.4. ÇOCUK YAPMAMA EĞİLİMİ

Yakın zamanlardaki bir eğilim de evlenenlerin çocuk yapmamaları veya çocuk sayısını çok sınırlı bir oranda tutmalarındadır. Çoktan uygulanmaya başlayan bu eğilim, artarak çoğalan bir konuma ulaşmış bulunmaktadır (Stark, 1975: 388). Daha geç yaşta çocuk yapılması, doğurganlığın azaltılması ile kadının daha yüksek ekonomik ve sosyal ve-

rimlilik elde etmesini kolaylaştıran “aile planlaması” uygulaması, bu eğilimin yükselmesinde oldukça belirleyici olmuştur (Kümbetoğlu, 1997:112). Aile planlamasının verdiği imkânla evlenen eşler, çocuk yapmayı erteleyebilmektedir. Nitekim, Wilkinson ve Geoff Mulgan’ın İngiltere’de yaptıkları araştırmada örneklemedeki kadınların % 29’u ile erkeklerin % 51’i çocuk sahibi olmayı olabildiğince geç zamana ertelemeyi düşündüklerini ifade etmişlerdir (Giddens, 2000b: 160). Bu durum, doğurganlığın düşmesiyle somutlaşmaktadır. Dünya genelinde doğurganlık oranı düşmektedir. 1970-75 aralığında dünya doğurganlık ortalaması binde 4.4 iken bu oran 1980-85 aralığında 3.5’a, 1990-95 aralığında 3.3’e gerilemiştir. Bu oranlar aynı tarihlerde Afrika’da 6.5, 6.3 ve 6; Asya’da 5.1, 3.5 ve 3.2; Avrupa’da 2.2, 1.9 ve 1.7; Okyanus’ta 3.2, 2.7 ve 2.5, Rusya’da 2.4, 2.4 ve 2.3 şeklinde olmuştur (Castells, 2006: 275).

Doğurganlığın düşmesinin, evlenen çiftlerin çocuk yapmak istememelerinin veya bu durumu ertelemelerinin bir takım nedenleri bulunmaktadır. Yeni evliler, kendilerine zaman ayıramamak, meslekte ilerleyememek, çocuk sahibi olma zamanını iyi ayarlayamamak ve bakım güçlüğünü ileri sürerek çocuk yapma konusunda isteksiz davranmaktadırlar. Çocuk yapmanın ertelenmesi veya düşünülmemesinde çocuk yetiştirmenin ekonomik, sosyal ve kültürel maliyetinin ve zorluklarının geçmişe nazaran artmış olmasının etkisi büyüktür. Anne baba açısından, çocuğu yetiştirmek ve onu hayata hazırlamak, eskiden olduğundan daha fazla emek, zaman ve özveri yanında oldukça büyük bir ekonomik yük getirmektedir. Zira, yaşam koşulları, geçen her süre zorlaşmakta ve karmaşıklaşmaktadır (Veevers, 1992: 104-106). Çocuğun hangi okula gideceği, nasıl eğitim alacağı, ileride hangi mesleği seçeceği ve bu meslekte nasıl ilerleyeceği, kariyer ve statü yükseltme zorlukları, günümüz ebeveynlerinin üzerinde çok düşündükleri konuları oluşturmaktadır. Bu düşünceler, evli ve

çocuk sahibi olmak düşüncesindeki çiftlerin, temkinli davranmasını beraberinde getirmektedir. Ayrıca, geçmişte olduğu gibi çocuğun ölünceye kadar ailesiyle birlikte yaşaması, baba mesleğini sürdürmesi, ailenin hâkim ekonomik üretim ile geçinmesi ve onunla yetinmesi pek mümkün değildir. Bugün sosyal ve ekonomik yaşamdaki koşullar, o kadar hızlı değişmekte ki, kuşaklar arasındaki fark kapatılmayacak bir seviyeye gelmektedir. Bu değişime bağlı kalarak, anne babanın eğitim konusundaki yetkisi, konu uzmanlarına devredilmektedir (Henslin, 1992a: 217-219). Ekonomik, sosyal ve kültürel değişime ilişkin olarak, evlenen çiftler, çocuk yapma fikrine pek sıcak bakmamakta veya çok sınırlı sayıda çocuk sahibi olmak istemektedirler.

Bunların yanı sıra eşlerin veya ebeveynlerin ikisinin de kariyer yaptığı aileler giderek çoğalmaktadır. Bu ailelerde eşlerin günlük zamanlarının büyük bölümü eğitim ve araştırmayla geçmektedir. Kariyer yapmak, herhangi bir meslek ve iş dalından farklı olarak daha çok çalışma ve araştırma gerektirmektedir. Bundan dolayı da, hem zihnen hem de bedenen aşırı yorgunluk meydana gelmektedir. Bu tür ailelerde, evlilik, ebeveynlik ve sosyal ilişkilerde bir takım sıkıntılar bulunmaktadır. Zamanın büyük bölümünün araştırma ve çalışmayla geçirilmesi ve bunun zihnen ve bedenen yorgunluk yaratması, diğer yaşama alanlarında ilgi eksiklikleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla, diğer yaşama alanlarında bir ihmal etme durumu ortaya çıkmaktadır. Eş, sevgili ve ebeveyn olmak gibi durumlarda sorunlar belirlemektedir. Bu nedenle çift kariyerli eşler için, çocuk yapma fikrinin ortaya çıkması önemli bir problemdir. Bu konuda kadınlar, her ne kadar duygusal davranıp istekli olsa da; konu, erkekler tarafından ileriki bir tarihe ertelenmekte bazen de çocuk sahibi olmak isteği tümünden ret edilmektedir. Bu çiftler açısından, çocuk yapmak için en uygun zamanın hesaplanması önemli bir konudur. Çocuk sahibi olmak fikriyle birlikte çocuğun alacağı

eğitim, ders programından başlayarak gideceği okuldan dışarıya ve çalacağı enstrümana kadar birçok konu tartışma nedeni olarak belirmektedir (Chesser, 1992: 314-316). Ortaya çıkan tartışmalara bağlı olarak da çocuk yapmak fikri pek anlamlı görülmemektedir.

Bazı kimseler ise çocuk yapmamaya farklı bir neden ileri sürebilmektedir. Bunlar, çocuk yapmanın çiftler arasındaki cinsel ilişkiyi olumsuz etkilediğini iddia etmektedirler. Bu konuda altı ay süren bir araştırma, evli çiftlerin aynı fikri taşıdığı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Çocukla daha fazla ilgilenmek zorunda kalan annenin, yorulması sonucu cinsel hayatı olumsuz bir nitelik almaktadır. Cinselliklerini arzu ettikleri şekilde yaşamak isteyen bu kişiler doğal olarak çocuk sahibi olmak istememektedirler (Ruberstein, 1992: 235-236).

Modernleşme, sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin yapılandığı ekonomik, sosyal ve kültürel değişim, insan hayatının çok farklı yönünde bir yenilik ve farklılığı beraberinde getirmektedir. Çocuk yapmama, erteleme veya belirli bir sayıda sınırlama bahsedilen yeni ve farklı durumlardan sadece bir tanesidir. Nedenlerine değinilen bu durum, toplumun geleceğini etkilemektedir. Toplumun geleceği olarak değerlendirilen çocuğun bilinçli bir tercihle dünyaya getirilmemesi, özelde ait olunan toplumun genelde ise dünya nüfusunun yaşlanması anlamını taşımaktadır. Yaşlanan nüfus, hızlı değişim ve dönüşüm, esneklik, sürekli öğrenim, gelişme, ilerleme ve büyüme parametreleriyle işleyen modern ekonomi için büyük tehdit oluşturmaktadır. Küreselleşen ve bilgi toplumu aşamasını yaşayan günümüz toplumları için hareket, gelişme ve değişme kabiliyeti sınırlı olan yaşlı nüfus, büyük bir risktir. Dolayısıyla, çocuk bağlamındaki bu eğilim, ekonominin daha çok belirleyici olduğu toplumu, onun içinde varlık bulan aileyi ve onun fonksiyonlarını olumsuz etkileyecektir.

4.5. EŞCİNSEL EVLİLİKLER

Yakın zamanlarda birçok alandaki değişiklik, aile tanımlarında da kendini göstermiştir. Bu bağlamda, ailenin tanımı, yaşanan değişimlere göre farklılaşmaktadır. Daha önce anne baba ve çocuklardan oluşan bir kurum olarak tanımlanan aile, bugün farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımlamalardan biri de, Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanlar Birliği'ne aittir. Kısaltılmış ismi NASW olan birlik, aileyi "kendini aile olarak nitelendiren ve sağlıklı bir ailenin işleyişi için yükümlülükleri üstlenen iki veya daha fazla sayıda insan" birlikteliği şeklinde tanımlamaktadır. Yapılan bu tanımlara paralel olarak bugün dünyada heteroseksüel evliliklerin ya da birlikteliklerin yanı sıra, özellikle Amerika ve Avrupa gibi gelişmiş ülkelerde aynı cinsten olan insanlar arasındaki birliktelikler ve evlilikler toplum tarafından kabul görebilmektedir. Hatta bu çiftlerin çocuk sahibi olabilmelerini sağlayacak yasal düzenlemeler yapılmaktadır (Çoban İçağasıoğlu, 2005:44). Dünyada yaşanan değişim ve dönüşümlerle kendine geniş bir hareket alanı bulan feminist akımlar, eşcinsel baskı grupları ve insan hakları savunucuları, geleneksel aile tanımlarını değiştirmeye zorlamaya başlamıştır. Bu çerçevede aile içinde kadının rolü, çocuk bakımı, erkeğin rolü ve hane reisliği kavramları, elli yıllık kısa sayılabilecek bir süre içinde büyük bir değişim göstermiştir. Dahası bu değişimler, sadece söylemlerle sınırlı kalmamış, birçok ülkede yasal hükümlerle garanti altına alınmıştır. Bunun yanı sıra aile, sadece heteroseksüel evli çiftlerden oluşan bir yapı olmaktan çıkmıştır. Bugün dünyadaki farklı ülkelerde, eşcinsel evliliklere onay verilmektedir. Tabii ki, bu değişimler sadece kanun koyucuların isteğiyle ortaya çıkmış değildir (Acar, 2001a: 158). Cinsel hareket özgürlüğü olarak başlayan, ataerkil ailenin heteroseksüel köklerine saldıran ve aile değerlerinin yalnızca heteroseksüel aileye veya geleneksel aile tipine indirgenemeyeceğini işleyen lezbiyen ve gay evliliklerin, Amerika ve birçok Batı ülkelerinde

hızla artmasının (Castells, 2006: 353) arkasında değişen aile tanımları kadar, eşcinsel evliliklere ve nikâhsız evliliklere veya evlilik öncesi beraberliklere karşı olumsuz tutum ve davranışların azalması veya toplum üyelerince bu durumun normal kabul edilmesi (Jones; et al, 1995: 15-16), cinselliğin sadece üreme ile ilgili bir işlem alanı olmaktan öte, zevk alınan bir ilişki türü niteliğine bürünmesi (Fromm, 1998: 15) gerçeği yatmaktadır.

Bugün gelişmiş toplumlarda aile dışında oluşan ve sayıları giderek artan alternatif hayat tarzları, hane halkının kompozisyonunu dönüştürmektedir. Yalnız yaşama, evli olmadan birlikte yaşama, çocuksuz aileler, tek ebeveynli aileler, eş cinsel çiftler gibi daha önceki toplumsal aşamada rastlanılmayan veya çok az rastlanan farklı birlikler belirlemektedir. Böylece ailenin yapı niteliği değişmektedir. Bu bağlamda eğitim, kültür nakli, sosyalleşme ve çocuk yetiştirme merkez birimi olan aile veya bu fonksiyonlarıyla varolan aile, sadece günün belirli zaman dilimlerinin birlikte geçirildiği, geçici mekânlara dönüşmektedir. Yaşanılan değişimlere bağlı olarak günümüzdeki evlilik, eşler arasındaki dayanışmayı, paylaşımı ve iletişimi, bir düzen kurarak koruyan bir kurum olmaktan çıkmaktadır. Aileyi kuran bir kurum olmaktan uzaklaşan evlilik, farklı cins veya hem cinsler arasında bir arkadaşlık ve ortaklık şekline bürünmektedir. Bu düzen içinde, eş yerine duygusal veya cinsel arkadaşlık ve partnerlik gibi kavramlar girmektedir. Daha önce adı evlilik ile bir olan eş kavramı yerini birliktelik ve karşılıklı etkileşime bırakmaktadır (Mace, 1992:16-17). Bu bağlamda, evliliğin birlikteliğe, arkadaşlık ve ortaklık gibi ilişkilere dönüştürülmesi, aile kurumunun risk altında olduğu anlamına gelmektedir. Ortaya çıkan bu değişimle ailenin çocuk yapma, onu hayata hazırlama ve sosyalleştirme ve ona bir bütünün parçası olduğu düşüncesini kazandırma fonksiyonları ortadan kalkmaktadır.

Eşcinsel evlilikle kurulan ailelere sınırlı da olsa evlat edinme hakkı verilmektedir. Yasal ola-

rak verilen bu hakkın fonksiyonelliği ise tartışılır bir konudur. Zira, eşcinsel evlilikle kurulan bir ailede çocuk, hem anne hem baba hem de anne baba beraberliği modellerinden yoksun kalmaktadır. Kimin anne kimin baba olacağı konusunda belki eşler arasında bir zımnî anlaşma olabilir; ancak bunun çocuğa nasıl yansıtacağı karmaşık ve kaotik bir durumdur. Anne baba rollerine yabancı yaşamak, çocuk açısından ilerde büyük sorunlar yaratabilmektedir.

4.6. NİKAHSIZ BİRLİKTELİKLERDEKİ ARTIŞ

Dünyanın farklı toplumlarındaki evlilik şartlarını taşıyan kişiler, yasal olarak yapılan evlilikten ziyade, nikâhsız birliktelik yürütmeyi tercih etmektedirler. Yasal yoldan oluşturulmayan veya nikâhsız evlilik olarak ifade edilen bu beraberliklerden meydana gelen çocuklar bulunmaktadır. Kişisel ve toplumsal sorumluluk esasına dayalı olarak kurulmayan bu evlilikler veya beraberlikler, uzun soluklu olmamaktadır. Kısa süre içerisinde oluşturulan bu beraberlikler, kısa süre içinde de dağılmaktadır. Boşanma yanında bu beraberliklerin artan oranda çözülüşü, ilişkilerin sonucu olan çocuk bağlamında tek ebeveynli ailelerin sayısını artırmaktadır.

Duygu ve tutku gerektiren ilişkilerin günümüzde riskli olarak algılanması, yalnız yaşamı artırmaktadır. Başkalarından uzak durmanın duygusal acılardan sakınmanın en etkili yolu olarak görülmesi ve "dikkat et zarar görebilirsin" anlayışının etkileri, aşk ve romantik ilişkilere girmeyerek yalnız yaşama şeklinde kendini göstermektedir. Kurum olarak aile kadar tutkunun da kriz halini ifade eden bu durum, özellikle Batı ülkeleri başta olmak üzere artan bir seyir halindedir. Örneğin İngiltere'de 7 milyon yetişkin yalnız yaşamaktadır ve Social Trends dergisinin yakınlarda çıkan sayısında 2020'de tek kişilik hanelerin toplamının % 40'lara varacağı tahmin edilmektedir (Furedi, 2001: 19).

Boşanmalar, tek ebeveynli aileler ve ikinci kez evlilikle oluşturulan aileler yanında, yaşanan hızlı

değişimle nikâhsız birliktelik ve bu birliktelikten olma çocuk sayısında daha önce olmayan bir miktarda artış görülmektedir (Jones; et al, 1995:8-9). Bugün her üç çocuktan biri, evlilik dışı dünyaya gelmektedir (Furedi, 2001: 103). Doğu Avrupa bölgesinde 1970 yılında evlilik dışı doğumların toplam doğumlara oranı % 7.1, 1980 yılında % 9 iken bu oran 1990 yılında 12.9'a ; Kuzey Avrupa bölgesinde bu oran 1970 yılında % 8.8, 1980 yılında % 19.5 ve 1990 yılında % 33.3'e; Güney Avrupa bölgesinde 1970 yılında % 4.1 1980 yılında % 5.4 ve 1990 yılında % 8.7'ye; Batı Avrupa bölgesinde 1970 yılında % 5.6, 1980 yılında % 8.3, 1990 yılında % 16.3'e yükselmiştir. Amerika'da da durum farklı değildir. 1965 yılında evlilik dışı doğumların toplam doğumlara oranı % 5.4 iken bu oran 1975 yılında % 14.2 ve 1990 yılında % 28 şeklinde olmuştur (Castells, 2006: 266). Dolayısıyla, evlilik dışı veya nikâhsız birliktelikten olma çocuk sayısında bir artış gözlemlenmektedir.

Boşanmış aileye sahip olmak ve nikâhsız bir birliktelikten doğmuş olmak çocuk açısından "sosyal dışlanma" riski taşımaktadır. Aile kurumunun dayanışma, destek olma ve koruma fonksiyonlarından yoksun olan bu kişilerin, ekonomik ve sosyal risklerle karşı daha açık oldukları bilinmektedir. Nikahsız birliktelik temelinde planlanmayan gebelik sonucu çocuk sahibi olan annelerin genellikle, ekonomik, sosyal ve kültürel yönden yetersiz koşullara sahip ailelerden geldikleri gözlemlenmektedir. Bu yetersizliklerin sosyal dışlanma içinde değerlendirildiğinde sosyal dışlanma sürecinin bu tür beraberliklerle çocuklara devredildiği de ileri sürülebilmektedir (Kierman, 2002:84-85).

Bunların dışında biyolojik üremeyle ilgili teknolojik değişim de insan neslinin çoğalmasının, ailenin toplumsal ve kişisel fonksiyonlarından uzaklaşmasına neden olacak sonuçlar doğurmaktadır. Sunî döllenme, sperm bankaları, taşıyıcı anneler, genetik mühendislik ürünü bebekler kısaca gele-

neksel aile ve üreme olgularına uymayan durumlar, ahlâki ve hukuki temellere karşı potansiyel bir tehdit oluşturmaktadır. Çocuğun babasının belirlenmesini engelleyen bu durum, çocuğun sosyalleşme sürecini olumsuz etkileyerek insan neslinin çoğalmasında biyoloji, tıp ve teknolojiyle toplum arasındaki ilişkiyi zedelemektedir (Castells, 2006: 380).

5. TÜRKİYE'DEKİ DURUM

İnsanların yaşadığı coğrafya, miras aldıkları tarih, kültür ve medeniyet, uygulamaya koydukları veya uymaya zorlandıkları gelenek, görenek ve âdetler, toplam olarak onların tutum ve davranışlarını biçimlendirir. Gelişi güzel ve kendi başına davranamayan insan, kendi düşünce, yargı ve hareketlerini bunlara göre ayarlar. İnsan ihtiyacından doğan toplumsal kurum ve kurallar da, bahsedilen toplum biçimlendiricilerinden bağımsız ne meydana gelir ne de uzun süre ayakta kalabilirler. Bu nedenle, değerlendirilen toplumsal kurumların, kuralların, tutum ve davranışların, ait oldukları ve içinden çıktıkları coğrafya, tarih, kültür ve medeniyete bakmak sosyolojik bir gerekliliktir. Bu bağlamda, Türkiye'deki aile ve evlilik olgusunu değerlendirirken, evlilik ve ailenin karşılık bulduğu kültürü dikkate almak bir zorunluluk olarak belirir.

Aile, evlilik, anne ve babalık, hiçbir toplumda, Türk toplum ve kültüründe olduğu kadar önemsenmemektedir. Türk toplum ve kültüründe, en önemli değerlerin başında gelen "devlet" ve "vatan" kavramları, anne ve babayla ilişkilendirilerek "devlet baba" ve "anavatan" olarak kullanılmaktadır (Başer, 1990:19). Bu da aile ve evliliğin kültürümüzdeki yeri ve önemini işaret etmektedir. Doğduğu andan itibaren büyüğe saygı ve vefa duygusunu öğrenen çocuk, bir taraftan kendi anne babasını sevip sayarken; diğer taraftan da ebeveynlik kurumuna büyük bir anlam ve önem vererek onu korumaktadır. Türk toplum ve kültüründe ailenin büyükleri kadar küçükleri de değerli ve önemlidir.

“Cennet meyvesi” (Karmış, 1990:3) olarak değerlendirilen çocuğun dünyaya getirilmesi, yetiştirilmesi ve özellikle evlendirilerek mürüvvetinin görülmek istenmesi önemli bir sosyal değerdir. Evliliğin kutsallığına duyulan inanca bağlı olarak kız veya erkek olsun her doğan çocuğun evlendirilmesi, yuva kurması hedeflenmekte ve arzu edilmektedir. En küçük yaştan itibaren çocuklarının evlendiğini görmek isteyen ebeveyn, o gün adına bir dizi hazırlık yapmakta ve emek sarf etmektedir. Dünyaya getirdiği çocuk için tarifi zor hâz duyan anne ve baba, küçük yaştan başlayarak kız çocuklarının çeyizlerini itinayla hazırlamakta; güç ve imkânı olan aileler, çocuklarının yarını için tasarruf yapmayı düşünmektedirler. Düğün zamanı kullanılmak üzere para biriktiren anne baba, çocuklarının ileride daha rahat hayat ve mutlu bir evlilik sürdürebilmesi için çırpınıp durmaktadır. Çocukları için bir şeyler bırakmak gayretinin arkasındaki güdü, çocuğun, evliliğin ve aile kurmanın kültürümüzdeki değeriyle açıklanmaktadır.

İşte bu sosyal ve kültürel özelliklerin sonucu olarak da Türkiye’de bireylerin aileye, evliliğe, nikâha ve çocuk sahibi olmaya karşı tutum ve davranışları belli bir oranda değişse de evlenme yaşına gelen yetişkinlerin büyük çoğunluğu evlenmekte, çocuk sahibi olmakta ve aile bağlarını güçlü tutmaktadır (Kümbetoğlu, 1997:113). Aile bağlarının güçlü, aile ve evliliğin önemli bir sosyal değer olmasının bir sonucu olarak evlenme oranı, belli bir noktada kendini korumaktadır. Türkiye’deki kaba evlenme oranlarının son on yıllık seyri incelendiğinde bunu daha yakından görmek mümkündür. Nitekim, 1997 yılına kadar sabit kalarak değişmeyen oranların bu yıldan itibaren az da olsa bir düşme eğilimine girdiği söylenebilir. 1998’de binde 7.44 olan kaba evlenme oranı, 1999’da 7.14, 2001’de 6.61, 2000’de 6.84, 2001’de 6.61 ve 2002’de ise 6.43 olmuştur (www.aile.gov.tr/05.08.2007).

Hızlı göçle şekillenen kentleşme süreci her ne kadar, çocuk sayısını azaltıp aileyi küçültse de,

çocuk sahibi olmak ülkemizde önemlidir. Nitekim, azalan çocuk sayısı, çocuğun azalan ekonomik değeriyle ilişkilidir. Kentleşme ve yüksek öğrenim oranının artması, çocuğun ekonomik değerini azaltırken psikolojik değerini artırmıştır (Kağıtçıbaşı, 1990:98-100). Bu da çocuk sahibi olma eğiliminin, belirli bir oranda tutulmasını sağlamaktadır. Aile ve çocuk sahibi olmayla ilgili bir saptama yaparken, şu noktaya dikkat edilmesi gerekir: Türkiye’de çocuk sayısının azaldığı ve buna bağlı olarak ailenin küçülerek çekirdek aile şekline dönüştüğü doğrudur. Nitekim, aile şekline bakıldığında Türkiye’de tek kişilik aile oranı % 6, çekirdek aile oranı % 80 ve geniş aile oranı ise % 13’tür (www.tuik.gov.tr/15.05.2008). Ancak, Türkiye’deki çekirdek aile ile A.B.D ve Avrupa ülkelerinde görülen çekirdek aile arasında yapı, işleyiş ve fonksiyon bakımından oldukça büyük fark bulunmaktadır. A.B.D. ve Avrupa ülkelerindeki çekirdek ailede, ne anne babanın çocuk üzerinde herhangi bir tasarrufu, ne de çocuğun anne baba gibi aile büyüklerine karşı herhangi bir sorumluluğu söz konusudur. Bu ülkelerde belli bir yaşa gelen çocuk, bireyselleşme adına kendi başına bırakılmaktadır. Çocuğun hangi mesleği seçeceği, evlenip evlenmeyeceği veya hayatının geri kalanını nasıl geçireceği konusunda ebeveynin herhangi bir endişesi, en azından Türkiye’deki ebeveynler kadar yoktur. Ülkemizde ise, her ne kadar çocuk sayısının azaldığının bir kriteri olarak çekirdek aile oranı yüksek olsa da, yapı, işleyiş ve fonksiyon bakımından geniş aile özellikleri hâlâ korunmaktadır. Nitekim, evlenecek yetişkin, her ne kadar eğitimini tamamlamış, ekonomik bağımsızlığını kazanmış olsa da, evlilik ve tercih edilen eş konusunu aile büyükleriyle paylaşmakta, onların onayını almaya çalışmaktadır. Her ne kadar anne baba, çocuğu her ne kadar belli bir ekonomik güce sahip olsa da, evlilik ve aile kurmak konusunda ona gücü ölçüsünde maddi ve manevi destek olmaktadır. Düğün, doğum gibi konularda çocuklarını yalnız bırakmayan anne babalar, çalı-

şan çocuklarının yeni dünyaya gelen yavrularına bakmakla da kendilerini sorumlu hissetmektedirler. Evli olsun ya da olmasın herhangi bir konuda başı sıkışan çocuk, baş vurulacak kişi ve kuruluş olarak, aile büyüklerini ve ailesini ilk düşünmektedir. Bu durum, aile bağlarını güçlü tutmaktadır.

Türkiye'deki kurumsallaşmanın batı toplumlarındaki kadar gelişmemişliği de aile ve evlilik kurumunun fonksiyonelliğini koruyarak ayakta kalmasını sağlamaktadır. Çocuk, yaşlı ve hasta bakımına kadar, diğer toplumlarda sosyal hizmetler kurumu tarafından verilen hizmetlerin tamamına yakını Türkiye'de ailede verilmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki kurumsallaşmanın tamamlanmamışlığı, sosyal hizmetlerin maliyetinin yüksekliği ve yetersizliği, aile ve evliliğin önemli bir kurum olarak yaşamasına temel hazırlamaktadır (Kasapoğlu, 1990:52, 54).

Aile, evlilik ve çocuk sahibi olma konu başlıklarından sonra boşanma olgusuna bakıldığında, dünyadaki birçok toplumluma paralel olarak Türkiye'de de boşanma oranlarında bir artış olduğu görülmektedir. Kaygı verici bu artış, çeşitli kamu ve özel kuruluşların konu ile araştırma yaparak kamuoyunun dikkatini çekmek istemesine neden olmaktadır. Ankara Ticaret Odası(ATO)'nın "neler oluyor bize?" adı altında hazırladığı çalışma raporu, bu amacı taşımaktadır. Rapor, Türkiye'deki boşanma oranları olmak üzere bir çok sosyal mesele hakkında istatistiki bilgi vermektedir. ATO'nun raporuna göre, Türkiye'de son 5 yılda 744 bin boşanma davası açılmıştır. 2003 yılında boşanma davaları bir önceki yıla göre % 21 oranında artarak 185414'e yükselmiştir (www.atonet.org.tr/04.10.2004).

Türkiye'deki boşanma hakkında bir değerlendirme yapmak için farklı ülkelerin boşanma oranlarına bakmak ve bu oranlarla Türkiye'deki oranları karşılaştırmak gerekmektedir. Bu amaçla farklı ülkelerin boşanma oranlarına bakıldığında şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır: Her bin kişiye A.B.D.'de 4.95,

Rusya'da 3.36, Danimarka'da 2.81, Avusturya'da 2.52, Kanada'da 2.46, Finlandiya'da 1.85, Tunus'ta 0.82, Singapur'da 0.8, Çin'de 0.79, Yunanistan'da 0.76 kişi düşüyorken Türkiye'de 0.37 kişi düşmektedir (www.nationmaster.com/grap/30.11.2004). Dolayısıyla, karşılaştırma yapılan ülkeler içinde boşanma, en düşük oranda Türkiye'de gözlemlenmektedir.

1996'da binde 0.48 olan Türkiye'deki kaba boşanma oranı, 1997'de 0.52, 1998'de 0.51, 1999'da 0.49, 2000'de 0.53, 2001'de 0.74, 2002'de 0.73 şeklinde (www.aile.gov.tr/05.08.2007) yükselme eğilimine girmiş olsa da, diğer ülkelerden daha yavaş ilerlemektedir. Bunun kendi içinde belli bir takım nedenleri bulunmaktadır: Türk halkının boşanma karşısındaki olumsuz tutumu, bunun başında gelmektedir. Boşanma olayına ve boşanmışlara yönelik geliştirilen olumsuz tutum, onu nispeten frenlemektedir. Geleneksel değer ve yaşam alışkanlıklarına sahip olan halkın, boşanmayı ayıplanılacak, utanılacak kötü bir durum olarak algılaması, onu olması gerekenin gerisine itmektedir. (Arıkan, 1996:34). Halkın boşanmaya ilişkin düşüncesi, aileye verilen önem veya değer ile yakından ilişkilidir. Halkımız arasında aile, bütün olumsuzluklara rağmen önem ve değer verilen bir kurum olma özelliğini korumaktadır. Türk toplumu ve ailesinin temelindeki insan ilişkilerine yönelik egemen değerler yakınlık, sadakat, karşılıklı bağlılık ve dayanışma olarak belirmektedir. Bu değerleri en iyi şekilde temsil eden aileye büyük önem verilmektedir (Aktaş, 2000:54). Aileye verilen önem, gençler arasında da devamlılığını sürdürmektedir. 2400 ergen üzerinde yapılan araştırmada en değer verilen şey sorulmuş ve ergenlerin %75.1'i, aile, %42.9'u arkadaş, %19.8'i çalışmak, %17.2'si eğitim, %15.4'ü sevgi, %12.7'si dostluk, %7.1'i para, %5.5'i doğruluk, %4.15'i sağlık şeklinde cevap vermişlerdir (Aile Araştırma Kurumu, 1997:389). Bu sonuçlar, ailenin gençler arasında da hâlâ önemli bir "değer" olduğuna ve önem taşıdığına işaret etmektedir.

Aileye verilen değerın yüksekliği de, boşanmaya ilişkin olumsuz tutum ve davranışın şekillenmesine neden olmaktadır.

Dünyanın belli bir takım ölkelerinde olduğu gibi ölkemizin bazı bölgelerinde de “berder” ve “taygeldi” evlilik türlerine rastlanılmaktadır. Balaman’a göre özellikle kırsal kesimde daha çok görölen “berder” ve “taygeldi” türden evlilikler, boşanmaya engel olabilmektedir. Ergen erkeklerin ergen kız kardeşlerle evlenmesiyle oluşan “berder” türü evliliklerde misilleme uygulanacağını bilen aileler, böyle evliliklerin birinde ortaya çıkacak boşanma olayının, kendi çocuklarına da olumsuzluklar olarak yansıyacağını düşündüklerinden gelin ve damatlarına karşı daha hoşgörölü davranabilmektedirler. Bunun yanı sıra dul bir babanın dul bir anneyle çocuklarının da birbiriyle evlenmesiyle oluşturulan “taygeldi” evlilik türünde de, boşanma az olmaktadır. Balaman, bu tip bir evlilikte boşanmanın az olmasını, “bir tarlada üretip tek kazanda tüketmek” gibi aile çıkarına dayalı bir birlikteliğin boşanmayla ortadan kaldırılmasının kimsenin göze alamamasına bağlamaktadır (Arıkan, 1996:64). Bu tip evlilikler de, Türkiye’deki boşanmaları, diğer ölkelerinden daha az çıkarmaktadır.

Geçmişe kıyasla bayağı azalan ancak devam etmekte olan başlık parası usulünün de boşanmayı engelleyen bir etki yarattığı düşünölebilir. Erkek tarafı için ekonomik bir yatırım niteliği taşıyan bu usul, boşanma durumunda erkeğin zarar ettiği gerekçesiyle kız tarafının bu parayı tekrar vermesi gerekmektedir. Bu durum, kız ve ailesinin, aile içindeki hissettikleri olumsuzlukları görmezden gelmelerine neden olmaktadır.

Boşanmanın diğer ölkelerden daha az çıkmasının arkasındaki bir etken de dinle ilişkilidir. Halkın tamamına yakınının inandığı İslam dininde, boşanmaya ait olumsuz yargılar bulunmaktadır. “Boşanma harama yakın olaydır”, “evleniniz fakat boşanmayınız” şeklindeki hadislerin

olduğu İslamiyet’e inanan ve ona göre yaşayan halk, boşanmaya daha uzak durmaktadır (Elmacı, 1990:47). Bununla birlikte Türkiye’de özellikle resmi olmayan dini nikâhla kurulan evlilikler az değildir. Özellikle kırsal kesimde daha çok görölen bu usuldeki evlilikler, resmi kayıtlara alınmadığı için boşanma oranlarının hangi aşamada kaldığı bilinmemektedir. Böylece tahmin edilenin altında bir boşanma oranı çıkmaktadır. Ayrıca, ölkemizde açılan boşanma davalarının büyük bir bölümü reddedilmektedir. Bunlardan bazıları takip edilmediği ve bazıları ise usule uygun açılmadığı için kabul edilmemektedir. Dolayısıyla fiilen ayrılmış eşler hukuken evli gözökmekte ve boşanma oranı daha düşük çıkmaktadır (Özkan, 1989:90).

Türkiye’de boşanmayı engelleyen bir durum da çocuk yetiştirme tarzıyla ilişkilidir. Ölkemizde doğan kız çocuklarına küçöklükten itibaren, “beyaz gelinlikle çıktığın eve ancak beyaz kefenle girilir”, “ağzın dolu kan olsa da kızılıcık şurubu içtim de”, “kocandır sever de döver de”, “severken iyiydi de döverken mi kötö” şeklindeki telkinler verilerek; geçimsizlik, tartışma ve şiddet gibi boşanmaya neden olacak durumların benimsenmesini ve kabul edilmesini sağlayarak boşanma önünde bir set oluşturmaktadır. Yine sabretmenin, kanaat etmenin, hoş görölü olmanın ve çevre için yaşamanın erdem olarak kabul edilmesi ve geleneksel olarak aile içinde çocuklara aşılanması; tartışmanın, geçimsizliğin ve şiddetin kabullenilerek boşanmaya taşınmasını engellemektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. Toplumsal tarihin en eski kurumu olan aile, yerine getirdiği fonksiyonlarla bireysel ve toplumsal hayatın vazgeçilmezidir. Çocuğun büyütölmesi, sosyalleşmesi ve eğitilmesi gibi ekonomik, sosyal ve kültörel içerikli süreçlerin en iyi gerçekteştiği ortam ailedir. Ait olduğu toplumun kültöru ve yaşantısı hakkındaki en kapsamlı bilgi aktarımı, burada gerçekteşmektedir. İnsana sorumluluk duygusu

kazandırarak onu bencillik ve yalnızlıktan kurtaran, ona bir bütünün parçası olma hissini yaşatan evlilik, aile kurmak ve çocuk sahibi olmaktır. Modern hayatın şekillendirdiği ruhi boşluk karşısındaki insanın en iyi sığınma yeri onun ailesidir. Her yetişkinin cinsel ihtiyacını en kabul edilebilir şekilde karşılamaya imkân tanıyan aile, bu yönüyle toplum geleceğini sağlamaktadır. Ancak, sağladığı faydalarla, önemli bir toplumsal yapı unsuru olan aile, boşanmaların, tek ebeveynli ailelerin, evlilik ve çocuk sahibi olmaya karşı duruşların, eşcinsel evliliklerin ve nikâhsız birlikteliklerin artmasıyla bir kriz yaşamaktadır. Bunların hepsi, aile kurumuna yönelik riskleri veya aile bağlamında toplumsal hayat için olumsuzlukları anlatmaktadır.

2. Ailenin bu günkü manzarasına bakarak gelecekte ailenin kurum olarak ortadan kalkacağını söylemek çok iddialı ve kesin bir çıkarım olabilir. Aynı zamanda bu çıkarımın sosyolojik öğretiye de ters düşer. Bunun yerine farklı aile biçimlerinin denendiğini; yapı, içerik ve işleyiş açısından ailenin değişim içerisinde olduğunu söylemek daha yerinde bir tespit olmaktadır. Nitekim, en ilkel toplumsal aşamadan en modern günümüz toplumsal aşamaya kadar aile değişen yapı, içerik ve işleyişle var olmuş ve kendini ortaya çıkan değişimlere uyarlanabilmiş bir kurumdur.

3. Ailenin varlığı, her zaman onun yapı ve işleyiş olarak iyi, sağlıklı ve istikrarlı olduğunu göstermemektedir. Aile içinde çocuk ve kadına yönelik şiddet, üvey çocuğa uygulanan taciz, tecavüz ve kötü muamele, ihmal ve istismar, çocuk işçiliği gibi “anomik” durumlar, maalesef şeklen anne ve babanın birlikte yaşadığı ailelerde de büyük oranda yaşanmaktadır. Medyadaki bir çok program, oğlu, kızı, eşi bir iş bulduktan, para kazandıktan veya popüler olduktan sonra ortaya çıkan anne, baba ve eşlerin karşılıklı suçlamalarına ev sahipliği yapmaktadır. Bu gerçek, gözden kaçırılmamalıdır.

4. Hızlı iletişim, yoğun etkileşim ve değişimin yaşandığı günümüzde mutlu bir evlilik ilişkisini sürdürmek için başta ebeveynler olmak üzere tüm aile üyelerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu bağlamda, içinde yaşanılan süreci iyi anlamlandırmak; “uygun” görülen değişimleri aile içi ilişkilerden başlamak üzere sosyal yaşamın geneline uyarlamak büyük önem taşımaktadır. Değişim ve dönüşümlerin toplumun değerlerine, kültürüne, yapısına kısaca öncüllerine göre ayarlanması oldukça iyi sonuçlar vereceği düşünülmelidir.

5. Bu noktada, medyaya büyük sorumluluk düşmektedir. Kitle iletişim araçlarının insan tutum ve davranışları üzerindeki etkilerinin çok güçlü olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Günümüzde izlenme rekorları kırarak oldukça popülerleşen dizilerin büyük bir bölümünde boşanma, yalnız yaşama ve “sivil evlilik” diye tanıtılan nikâhsız birliktelikler olağan bir durum dibi gösterilmekte ve bu durumların diğer yönleri dikkate alınmamaktadır. Bu ise aile kurumuna yönelik olumsuz sonuçlarıyla beliren riskli oluşumları “normalleştirmektedir”. Birçok dizideki kahramanların boşanmış, eşinden ayrı yaşayan, bekâr kalan, sadece çocuklarıyla yaşamını sürdüren ve nikâhsız yaşayan sözüm ona “kendi başına yeten” veya “kendi ayakları üzerinde durabilen” kişilerden oluşması, izleyici bağlamında arzu edilmeyen davranış modelleri yaratarak toplumsal yaşamı riske sokmaktadır. Bu nedenle halkın beğenisine ve ilgisine sunulan yayınların, toplumun değerleri, kabulleri ve beklentileriyle örtüşmesi oldukça fonksiyonel olmaktadır.

6. Hem aile üyeleri hem de toplum için olumsuz sonuçlar doğurduğu tespit edilen boşanmaların ortadan kaldırılması ya da en aza indirebilmek için evlilik beklentilerinin, doğru eş seçiminin iyi yapılması, yapılan tercihlerde bireysel değişkenler kadar toplumsal esaslarda belirleyici olmalıdır. Evlenecek yetişkinler evlilik için ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan hazırlıklı olmalı ve bu temeller

konusunda belirli bir olgunluk seviyesini yakalamalıdır.

7. Toplumların geleceği olarak görülen çocuğun, iyi yetişmesi, içinde yaşadığı çevre hakkında bilinçlenmesi, sosyalleşmesi, sosyal ilgi düzeyinin yükselmesi açısından ailenin varlığı kadar niteliği de oldukça önemlidir. Bu bağlamda ebeveynlerin üzerlerine aldıkları görev ve sorumlulukları yerine getirmediği, tutum ve davranışlarıyla çocuklarına iyi bir model oluşturamadıkları, aile içi yaşantılarına çekişme, tartışma ve çatışmayı hâkim kıldıkları bir ortamda yetişmenin mi? yoksa, anne babanın boşanma yoluyla ayrıldığı ancak geçmiş yaşantıya kıyasla daha sağlıklı ilişkilerin hayata geçirildiği, dayanışmanın, paylaşımın ve desteğin giderek arttığı bir parçalanmış aile örüntüsünün mü daha iyi bir sonuç verdiği? üzerinde durulmalıdır. O halde, ailenin varlığı kadar, niteliğinin, içeriğinin ve işleyişinin ne olduğu da bu noktada belirleyici olmaktadır.

8. Bu açıdan, ülkemizde Sosyal Hizmetler Mesleği içerisinde yeni olan Aile Sosyal Hizmetleri'ne ve Aile Danışma Merkezleri'ne büyük bir sorumluluk düşmektedir. Halkın bu konuda bilinçlendirilmesi, bu mekanizmanın varlığından haberdar edilmesi ve yararlandırılması kadar hizmeti verecek kurumların sayılarının artırılması, var olanların iyileştirilmesi ve fonksiyonelleştirilmesi gerekmektedir. Ailelerin karşılaştığı problemlerin çözümünde, ailelerin korunması, güçlendirilmesi ve iyileştirilmesi açısından oldukça verimli olan dünyadaki uygulamalar yaygınlaştırılmalıdır.

9. Çocuk, hayatın sıkıntı ve monotonluklarını ortadan kaldıran veya en aza indiren bir yaşam unsurudur. İnsana yaşama sevinci, amaç, heyecan ve mutluluk kazandıran çocuk, günümüzde varlığıyla bir çok problemin oluşmasına vesile olan bencilliği yok etmektedir. Çocuksuz bir yaşamın nasıl ve ne şekilde bir toplumsal yaşam ortaya çıkaracağını en güzel, orijinal ismi "children of men"

olan ve Türkçe'ye "son umut" olarak çevrilen film, konu edinmektedir. Film, kısırlaşma ve kısırlaştırma yollarıyla yaklaşık son yirmi yıldır hiç çocuk doğmadığı ve bu yüzden trajik olayların hâkim olduğu İngiltere'yi anlatmaktadır. Alfonso Cuarón'un, yönetmenliğini yaptığı; Clive Owen, Julianne Moore, Michael Caine ve Clare Hope Ashitey'in baş rollerini oynadığı film, çocuksuz bir yaşamın içinden çıkılmazlığı ve karmaşıklığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla, bireyselleşme, yükselme, hayatın tadını çıkarma gibi gerekçelerle sürekli ertelenen veya karşı çıkılan çocuk konusunda tekrar düşünülmalıdır.

KAYNAKÇA

- ACAR, Hakan (2001a) : "Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde ve Türkiye'de Aile Politikaları", I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu, Aile Araştırma KurumuYay., No: 117, Ankara.
- ACAR, Hakan (2001b) : "Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Feminist Sosyal Hizmet Müdahalesi", Toplum ve Sosyal Hizmet, Cilt : 12, Sayı: 3, Hacettepe Üniv. Sosyal Hiz. Yük.Ok.Yay., Ankara.
- ADLER, Alfred (2002) : Sosyal Duygunun Gelişmesinde Bireysel Psikoloji, (Çev: Halis Özgü), Hayat Yay., İstanbul.
- Aile Araştırma Kurumu (1997) : Türk Ailesinde Adölesanların Sorunları, Ankara.
- AKTAŞ Aliye Mavi (2000) : "Evlilik Danışmanı", Toplum ve Sosyal Hizmet, Sayı:1, Hacettepe Üniv. S.H.Y.O. Yay., Ankara.
- ARAT, Necla (1996) : "Dördüncü Dünya Kadın Konferansı ve Dünya Kız Çocuklarının Durumu", Kadın Gerçeklikleri, (Haz.: Necla Arat), Say Yay., İstanbul.

- ARIKAN, Çiğdem (1996) : Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması, Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara.
- BAŞER, Sait (1990) : "Ailede Kültür İntikali", I. Aile Şûrası, Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara.
- BAUDRILLARD, Jean (2003) : Simülarklar ve Simülasyon, (Çev.: Oğuz Adanır), Doğu-Batı Yay., Ankara.
- BAUMAN, Zygmunt (2001) : Parçalanmış Hayat Postmodern Hayat Denemeleri, (Çev.: İsmail Türkmen), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- BERMAN, Marshall (2000) : Katı Olan Her şey Buharlaşıyor, 3. Baskı, (Çev.: Ümit Altuğ, Bülent Peker), İletişim Yay., İstanbul.
- BİLGİSEVEN, Amirân Kurtkan (1986) : Genel Sosyoloji, 4. Baskı, Filiz kitabevi, İstanbul.
- BOZKURT, Veysel (2000) : Püritanizmden Hedonizme Yeni Çalışma Etiği, Alfa Yay., Bursa.
- BUDAK, Gönül (1990) : "Endüstrileşme Süreci İçinde Ailenin Yeri ve Önemi", I. Aile Şûrası, Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara.
- CASTELLS, Manuel (2006) : Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, 2. Cilt, (Çev.: Ebru Kılıç), İstanbul Bilgi Üniv. Yay., İstanbul.
- CHESSER, Barbara (1992) : "Making Your Dual-Career Marriage Successful", Marriage And Family In A Changing Society, Fourt Edition, Edited By James M.HENSLIN, The Free Pres, U.S.A.
- ÇELEBİ, Nilgün (1991) : "Genç, Sosyalleşme Sosyal ve Kültürel Yapı", Aile Yazıları 3, (Der.: Beylül Dikeçligil, Ahmet Çiğdem), Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara.
- ÇOBAN İÇAĞASIOĞLU, Arzu (2005) : "Yalnız Yaşayan Yaşlılara İlişkin Aile Politikaları", Aile ve Toplum, Yıl:7, Cilt:2, Sayı: 8, T.C. Başbakanlık A.A.K.B. Yayını, Ankara.
- DEMİR, Zekiye (1997) : Modern ve Postmodern Feminizm, İz Yay., İstanbul.
- D.P.T. (1993) : Türk Aile Yapısı Araştırması, Ankara.
- DURKHEIM, Emile (1994) : Sosyolojik Metodun Kuralları, 2. Baskı, (Çev.: Enver Aytekin), Sosyal Yay., İstanbul.
- ELMACI, Nuran (1990) : "Diyarbakır Yöresinde Çokeşli Evliliğin Nedenleri", I. Aile Şûrası, Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara.
- ERÖZ, Mehmet (1982) : İktisat Sosyolojisine Başlangıç, 3. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- ERSANLI, Kurtman (1997) : Ben Olmak İstiyorum, Eser Ofset, Samsun.
- FROMM, Erich (1995) : Umut Devrimi, 2. Baskı, (Çev.: Şemsa YeğİN), Payel Yay., İstanbul.
- FROMM, Erich (1998) : Cinsellik ve Cinsel Sapmalar, (Çev.: Aydın Arıtan), Arıtan Yay., İstanbul.
- FUREDI, Frank (2001) : Korku Kültürü Risk Almamanın Riskleri, (Çev.: Barış Yıldırım), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- GARASKY, Steven; MEYER, Daniel R. (1996) : "Reconsidering the Increase In Father –Only Families", Demography, Vol. 33, No. 3, U.S.A.
- GIDDENS, Anthony (2000a) : Üçüncü Yol Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi, (Çev.: Mehmet Özay), Birey Yay., İstanbul.
- GIDDENS, Anthony (2000b) : Sosyoloji, (Çev.: Hüseyin Özel, Cemal Güzel), Ayraç Yay., Ankara.
- GÖKÇE, Birsen (1996) : Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar, Savaş Yay., Ankara.
- GUMRIUM, Jaber F.; HOLSTEIN, James A. (1990) : What Is Family?, Mayfield Publishing Company, California.
- HARVEY, David (1999) : Postmodernliğin Durumu, 2. Basım, (Çev.: Sungur Savran), Metis Yay., İstanbul.
- HENSLIN, James M. : (1992a) : "Historical Perspectives On Centuries Of Childhood", Marriage And Family In A Changing Society, Fourt Edition, Edited By James M. HENSLIN, The Free Pres, U.S.A.

- HENSLIN, James M. (1992b) : “ Why So Much Divorce”, Marriage And Family In A Changing Society, Fourt Edition, Edited By James M. HENSLIN, The free Pres, U.S.A.
- İBRAHİMOĞLU, Davut (2004) : Evlilikte Doğru Seçim ve Ailede Mutluluk, Hayat Yay., İstanbul.
- İLGAR, Şengül (2004) : “Evlilik Birlikteliğinin Bozulması-Boşanma”, Evlilik Okulu, (Edit.: Haluk Yavuzer), Remzi Yayınevi, İstanbul.
- JONES, Charles L.; TEPPERMAN, Lorne; WILSON, Susannah J. : (1995) The Futures Of The Family, Prantice-Hall, New Jersey, U.S.A.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (1990) : İnsan Aile Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KARATAŞ, Kasım (2001) : “Toplumsal Değişme ve Aile”, Toplum ve Sosyal Hizmet, Sayı: 2, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayını, Ankara.
- KASAPOĞLU, Aytül (1990) : “Birey-Aile-Toplum”, I. Aile Şûrası, Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara.
- KARMIŞ, Orhan (1990) : “Türk Ailesinin Temel Karakteristiği”, I. Aile Şûrası, Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara.
- KIERMAN, Kathleen, (2002), “Disavantage and Demography-Chicken and Egg”, Understanding Social Exclusion, (Ed: J. Hill; J. Le Grand; D. Piachaud), Oxford University, New York.
- KILIÇASLAN, Ayşegül (2004) : “Ebeveynliğe Geçiş”, Evlilik Okulu, (Edit.: Haluk Yavuzer), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KIRAY, Mübeccel B. (1999) : Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme, Bağlam Yay., İstanbul.
- KÜMBETOĞLU, Belkıs (1997) : “Aile, Evlilik, Nikâh: Değişen Kavramlar”, Toplum ve Bilim, 73 Yaz, Birikim Yay., İstanbul.
- LIPSON, Leslie (2003) : Uygarlığın Ahlâki Bunalımları Manevi Bir Erime mi? Yoksa İlerleme mi?, 2. Basım, (Çev.: Jale Çam Yeşiltaş), İşbankası Kültür Yay., İstanbul.
- MACE, David R. (1992) : “Issues In Marriage”, Marriage And Family In A Changing Society, Fourth Edition, Edited By James M. HENSLIN, The Free Pres, U.S.A.
- NİRUN, Nihat (1994) : Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür, Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Sayı: 73, Ankara.
- OZANKAYA, Özer (1986) : Toplumbilim, 6. Baskı, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- ÖZABACI, Nilüfer (2004) : “Evlilik Öncesi İlişkiler”, Evlilik Okulu, (Editör: Haluk Yavuzer), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ÖZKAN, Zülfikar (1989) : “Türkiye’de Boşanmanın Sebepleri ve Sonuçları”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- PEKER, Hüseyin (1990) : “Ailenin Korunmasının Esasları”, I. Aile Şûrası, A.A.K. Yay., Ankara.
- RITZER, George (2000) : Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek, (Çev.: Şen süer Kaya), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- RUBERSTEIN, Carin (1992) : “Adjusting To The New Arrival Is There Sex After Baby?”, Marriages And Family In A Changing Society, Fourth Edition, Edited By James M. HENSLIN, The Free Pres, U.S.A.
- SARAN, Nephân (1993) : Antropoloji, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- SATIR, Virginia (2001) : İnsan Yaratmak, (Çeviren: Selim Yeniçeri), Beyaz Yayınları, İstanbul.
- SAYGILI, Sefa; ÇANKIRILI, Ali (2004): Babacım Nerdesin? Çocuk Eğitiminde Babanın Rolü, Elit Yay., İstanbul.
- SAYIN, Önal (1987a) : “Aile İçi İlişkilerin Toplum ve Birey Boyutunda Çözümlemesi”, Sosyoloji Dergisi, Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yay., Sayı:1, İzmir.
- SAYIN, Önal (1987b) : “Toplumun İşleyişini ve Değişimini Belirleyen Tarihsel Toplumsal Eylemin Özünü”, Sosyoloji Dergisi, Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yay., Sayı:1, İzmir.

- SEYYAR, Ali (1999) : Sosyal Siyaset Açısından Kadın ve Aile Politikaları, İstanbul.
- SEZAL, İhsan (2002) : "Toplum ve Aile", Sosyolojiye Giriş, (Edit.: İhsan Sezal), Martı Yay. Ankara.
- STARK, Rodney (1975): Social Problems, Random House, U.S.A.
- STEIN, Peter J. (1992) : "The Divorce World Of Single Adults", Marriage And Family In A Changing Society, Four Edition, Edited By James M.HENSLIN, The Free Pres, U.S.A.
- SWINGWOOD, Alan (1998) : Sosyolojik Düşüncenin Tarihi, (Çeviren: Osman Akınay), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- ŞENTÜRK, Ünal (2006) : "Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler (Malatya Uygulaması)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- TAMARA, K. Hareven (2000) : Families, History and Social Change, Life Course and Cross Cultural Perspectives, Westview Pres, New York.
- TEBER, Serol (2003) : Davranışlarımızın Kökeni, 11. Baskı, Say Yay., İstanbul.
- VEEVERS, Jean E. (1992) : "Life Style Diversity : Marriage Without Children Permanent Postponement", Marriage And Family In A Changing Society, Four Edition, Edited By James M. HENSLIN, The Free Pres, U.S.A.
- WALCZAK, Yvette; BURNS, Sheila (1999) : Boşanma ve Çocuk Üzerine Etkileri, (Çev: İsmail Ersevimi), Özgür Yay., İstanbul.
- YAKUPOĞLU, M.Mukadder (1997) : Ahlâk ve Şiddet, Göçebe Yay., İstanbul.
- YAVUZER, Haluk (1999) : Ana- Baba- Çocuk, 12. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay (1988) : Çocuk Ruh Sağlığı, 14. Baskı, T. İş Bankası Yay., Ankara.
- ZİYALAR, Adnan (1999) : Sosyal Psikiyatri, 2. Baskı, Yüce Yay., İstanbul.
- ZULLINGER, Hans (2000) : Suçlu Çocuklar ve Çocuk Mahkemeleri, 2. Basım, Çev: Kamuran Şipal, Cem Yay., İstanbul.
- www.abs.gov.au (25.03.2008).
- www.aile.gov.tr (05.08.2007).
- www.atonet.org.tr (04.10.2004)
- www.divorcereform.org (14.10.2004).
- www.nationmaster.com (30.11.2004).
- www.statcan.ca (20.03.2008).
- www.statistics.gov.uk (29.04.2008).
- www.tuik.gov.tr (15.05.2008).

